Diwakar

Diwakar అభిమానాలు

*

శ్రీ కాళీపట్నం రామారావు

సాయంత్రం ఆఫీసునుంచి వచ్చిన భాస్కరం బట్టలు మార్చుకుని కాఫీ కూడా ముగించి తీరా షైర్ బయలుదేరే సమయానికి "అన్నట్టు ఒక్క నిముషం ఉండండి" అంటూ వంటయింటిలోనుండి అర్జీ వేసింది రాఘవి.

వీధి తలుపు తెరిచిన భాస్కరం అట్లాగే ఆగిపోయాడు.

ఆట్టే ఆలస్యం కాకుండానే రాఘవి ఒక పాత తువాలుతో చేతులు తుడుచుకుంటూ ప్రవేశించి తువాలు తలుపు మీదకు గిరవాటేస్తూ "అది చదవకుండానే ఎక్కడనుండి వచ్చిందో పోల్చుకోవాలి!" అని పుస్తకాల అలమరవంక నడిచింది.

భాస్కరం వెనుతిరిగి రెండడుగులు వేస్తూ భార్య చేతిలో ఉత్తరం అందుకోబోయాడు.

రాఘవి నవ్వుతూ "కాదు! దూరంనుంచే చూసి పోల్చుకోవటానికి ప్రయత్నించాలి!" అంటూ కార్డు ఎడంగా లాక్కుంది.

కాని భాస్కరం ఉత్సాహం కూడా మరీ క్షీణ స్థితిలో ఉండటంవల్ల అతను [illegible] ఓటమినే అంగీకరించి ఊరుకున్నాడు. రాఘవి కూడా మూడేళ్ళ సంపూర్ణపరిచితిని భాస్కరం హృదయ స్థితిని ఒక్క చూపుతో గ్రహించటం నేర్చుకొని ఉన్నది. అందుచేత ఆమె కూడా స్త్రీ సహజమైన మూర్ఖత్వానికి పోకుండా పరసమంతటిలో ఆ కార్డు అందిచ్చింది.

భాస్కరం ఉత్తరం చేత పడగానే మొదట దస్తూరీ గుర్తించటానికి ప్రయత్నించాడు. కాని అతడా దస్తూరీ చూడటం అదే మొదటిసారి! ఎవరో అక్షర మాత్రాజ్ఞుడు వ్రాసినట్లుంది. చివర సంతకం కోసరం వెతికాడు.

'వ్యా. చలపతి'

భాస్కరం గుండె మొదట గతుక్కుమంది. కాని వెంటనే— రాఘవి ఆ ఉత్తరాన్ని హాస్యాలాడుతూ అందివ్వటం జ్ఞాపకం వచ్చింది. అందుచేత సులభంగానే ధైర్యాన్ని నిలువ తెచ్చుకొని నెమ్మదిగా చదవసాగాడు.

భాస్కరానికా ఉత్తరం చాలా తమాషాగా అగపడ్డది. మళ్లా చదివాడు. [illegible] స్థలం పవిత్రీయంగా ఉన్నాయి. [illegible] ఇట్లా ఉంది.

'మహారాజ శ్రీ వ్యా. భాస్కరం చిన్నాన్నగారికి ఇట్లు తమ కుమారుడు చలపతిరావు అనేక నమస్కారములు చేసి చేయగల విన్నపములు.

చిన్నాన్నగారూ! నేను క్షేమం. మన ఊరిలో మహారాజశ్రీ నాన్నగారూ మహాలక్ష్మి సమానురాలైన అమ్మగారూ చిరంజీవి సౌభాగ్యవతి చెల్లెళ్లూ అంతా క్షేమం. అక్కడ మహారాజశ్రీ మీరూ మహాలక్ష్మి సమానురాలైన పిన్నతల్లిగారూ చిరంజీవి సౌభాగ్యవతి చిన్న చెల్లెలూ అందరూ క్షేమం అనుకుంటాను. ఇంకో సంగతులు, వ్రాయునది— వ్యా. చలపతి రెండవ ఫారం 'బి' మునిసిపల్ హైస్కూలు శ్రీకాకుళం.

చిత్తగించవలెను,
వ్యా. చలపతి.

ఉత్తరంలో అడ్రసు మాత్రం ఇంగ్లీషులో ఉంది. చాలా కొట్టివేతలూ కొద్ది [illegible] పెట్టినా ఇంకా అక్కడక్కడ అక్షరాల తప్పులు మిగిలిపోయాయి.

భాస్కరం రెండవసారి కూడా ఉత్తరం పూర్తిగా చదివాక ఒకసారి క్రిందా మీదా తిరుగవేసి దానిని ఎదురుగా ఉన్న రాఘవి చేతిలో పెట్టాడు. ఆమె ముఖంలో కుతూహలం స్పష్టంగా వ్యక్తీకరమౌతోంది. అయినా భాస్కరం పెదవైనా కదపకుండా బయటకు పోయాడు.

రాఘవికి ఒక విధంగా కోపమే వచ్చింది. ఆమె చేతిలో ఉత్తరాన్ని చట్‌న అల్మైరాలోకి విసరి వంటయింట్లోకి పోయింది.

2

భాస్కరం ఆనాడు ఎనిమిదైనా ఇల్లు చేరుకోలేదు. అసలే కోపంగా ఉన్న రాఘవికి ఇది మరీ కోపకారణమయ్యింది. ఆ నాడు చిట్టి కూడా చాలా వేగంగానే నిద్రపోవటం పొరుగింటి పిల్లలైనా కాలక్షేపానికి లేకుండా ఆ నాడే సినిమాకు పోవటం— కూడా రాఘవి పెరిగే కోపానికి తోడుకారణాలే అయ్యాయి.

కాని తీరా భాస్కరం ఇంటికి వచ్చే సరికి— అంతకన్నా అతని ముఖం చూచేసరికి రాఘవి కోపమల్లా అతి విచిత్రంగా హరించుకపోయింది.

అసలాదినం ఆఫీసునుండి వచ్చేసరికే భాస్కరం మనసు బాగు లేనట్టుంది. అప్పటప్పటా అతడికలా ఉండటం సహజం కూడా. అయితే అట్టి దినాలలో షైర్ నుంచి తిరిగి వచ్చేసరికి ఎప్పటి మనిషిగా తేరుకునేవాడు. కాని ఇవాళ అప్పుడు కూడా అతను ముఖం గంటు పెట్టుకునే వచ్చేసరికి— రాఘవి ఆలోచనలో పడ్డది.

వడ్డన వేళ భోజన సమయంలోనూ కూడా ఇరువురూ మౌనంగానే ఉన్నారు. చివరకు తన భోజనం ముగిసే ముందు భాస్కరం తల ఎత్తి అన్నాడు.

"ఆ ఉత్తరాన్ని గూర్చి నీ అభిప్రాయమేమిటి?"

రాఘవి వెంటనే ఏ ప్రత్యుత్తరమూ ఈయలేదు. భాస్కరం అస్వస్థ చిత్తానికి కారణాన్ని గూర్చి వెతుకుతూ ఆ సాయంకాలం వచ్చిన ఉత్తరాన్ని గూర్చి కూడా ఆమె పరామర్శించుకొన్నది. కాని అది కారణం కావడానికి అవకాశమున్నట్టు ఆమెకెక్కడా స్ఫురించలేదు. అట్టిది ఇప్పుడు భాస్కరం అకస్మాత్తుగా యిట్లా ప్రశ్నించేసరికి రాఘవి కొంత విచలిత అయ్యింది. అయినా ఆమె అప్పటికి కూడా అది ఎట్లా కారణం కాగలదో ఊహించలేక పోయింది. అందుచేతే అన్నది.

"నేనేమీ అనుకోలేదు. బహుశ క్రొత్తగా ఉత్తరం వ్రాయటం నేర్చుకొని ఉంటాడనుకొన్నాను......"

అయితే యిలా అంటూనే ఆమె అర్థోక్తిలో ఆగిపోయింది. ఆ క్షణాన ఆమెకు స్ఫురించిన విషయమే ఆమె గొంతును మూసివేసింది.

అన్యోన్యం అభిమానాపేక్షలు కలిగి—ఏ విధాన చూచినా చింత లేకుండా సుఖ జీవనం చేయడానికి సర్వావకాశాలూగల ఆ దంపతుల నడుమ ఒకే ఒకవిషయం ఉంది—అది తీయనిరాగంలో అపశ్రుతిలా తెల్లని దుస్తులపై నల్లని మరకలా అమృత హృదయుని వనితలో అపవాదులా—ఉండీ ఉడిగీ ఆ దంపతుల హృదయాలను కలస్తూ ఉంటుంది. ఇప్పుడు కూడా రాఘవికి స్ఫురించిన విషయం ఈ గుప్త విషయాన్నే ఆమె దృష్టిలోకి తీసుకవచ్చింది. తోడనే ఆమె మూగవోయింది.

భాస్కరానికి రాఘవి స్వభావం తెలుసు. రాఘవి అర్థోక్తిలో అట్లా ఆగిపోగానే అతడామె పరిస్థితిని ఆకట్టుకొన్నాడు. అంతటితో మరి పెదవి కదుపలేదు.

భర్త భోజనం పూర్తిచేసి లోనికి వెళ్లిన పిదప రాఘవికూడా భోజనం ముగించింది. మరి ఒక అరగంటలో వంట యింటి చక్కబాట్లూ తలుపులు తాళాలు వేసుకోవటం, బట్టలు మార్చుకోవటం అయిందనిపించుకొని పడకటింట్లోకి పోయింది.

భాస్కరం పేపరైనా చూచినట్లు లేదు. అట్లా వెల్లకిల పండుకొని ఉన్నాడు.

రాఘవి గోడ చేరువనున్న తన మంచం వాల్చుకొని ప్రక్కనే ఉయ్యాలలోనున్న చిట్టినిలేపి పాలీయ సాగింది. చిట్టి బద్ధకంగా ఒళ్లు విరుచుకొని పాలు త్రాగ సాగింది.

వాతావరణమంతా బహు నిశ్శబ్దంగా ఉన్నది. ఇంటి ఉనికి ఊరికి ఒక చివర వీధిలో అవటంవల్ల సాయంత్రం ఏడూ ఏడున్నరకే అక్కడ ఊరు మాటు మణిగినట్టుంటుంది. గదిలో హరికెన్ లాంతరు దీపశిఖ స్పష్టాస్పష్ట హృదయ స్పందనంవలె దీక్షగా గమనిస్తేగాని తెలియరాని రీతిని కొద్దికొద్ది ఎగురుతూ నిర్విరామంగా వెలుతురులు విరజిమ్ముతోంది. చిట్టి పాలు త్రాగేటప్పటి గుట గుట శబ్దాలూ చిట్టి కదలికలూ చిన్ని నిట్టూర్పులూ తప్ప అంత వాతావరణంలోనూ కొంచైనా సంచలనం లేదు.

చిట్టి చివరకు ఎప్పుడు నిద్రపోయిందో పాలు త్రాగుతూ త్రాగుతూనే నిద్రపోయింది. రాఘవి ఆ పిల్లను పదిలంగా పట్టుక పోయి మంచంపై పరుండబెట్టి తలుపులు గడియలు వేసింది. పిదప తన మంచ వంక పోయే ముందు క్షణ కాలం సందేహంలో పడింది. తరువాత నెమ్మదిగా భాస్కరం మంచాన్ని సమీపించి వారగా కూర్చుంది.

భాస్కరం కదలనైనా లేదు. మోచేతితో రెండు కండ్లూ కప్పుకొని అట్లానే నిశ్చలంగా ఉన్నాడు.

రాఘవి కొంతసేపు అతడి ముఖంలోకి చూసేసరికి అకస్మికంగా ఆమెకొక అనుమానం కలిగింది. కొంతసేపు ముందు వెనుకల తూగులాడి చివరకా చేతిని కదుపటానికి ప్రయత్నించింది. భాస్కరం చేతిని కదుపనీయలేదు.

రాఘవి మరి కొంతసేపు అట్లానే కూర్చొని పిదప పోయి తన ప్రక్కపై పండుకొన్నది. ఆమెకు చాలా సేపటివరకూ నిద్ర రాలేదు. ఆమె భాస్కరంవంక చూస్తూ గడిపిన ఆ అంతకాలంలోనూ అతడు ఒక్కసారిమాత్రం కదిలాడు. ఆ కదలికతో వెల్లకిల పరున్నవాడు మంచం చేరువనున్న గోడ కభిముఖుడయ్యాడు.

అంతే!

తెల్లవారుజామున భాస్కరం ఆమెను నిద్రలేపి తాను ఇంటికి వెళ్లనున్నానని చెప్పాడు. రాఘవి ఎందుకని అడుగలేదు. ఎప్పుడు వస్తారనిమాత్రం అన్నది. అదికూడా అతడు వీధిమెట్లు దిగుతూ ఉంటే.

3

ఏదో గూఢార్థ గర్భితమేమోనని సందేహింపబడ్డ చలపతి ఉత్తరం నిజానికి వడ్లగింజలో బియ్యపుగింజ. ఈ విషయం భాస్కరం ఇంకా ఇంటివరకూ పోకుండా దారిలోనే తెలుసుకున్నాడు. అసలు శేఖరుడే స్వయంగా యీ రహస్యాన్ని వెల్లడించాడు. ఐతే అక్కడి వాడి పరిస్థితులన్నీ పరిశీలించాక భాస్కరం ఇంకొక క్రొత్తవిషయం తెలుసుకున్నాడు. చలపతి ఆ ఉత్తరం వ్రాయటంలో ప్రత్యేకార్థాన్ని దేనినీ ఉద్దేశించకపోయినా అది అర్థరహితంమాత్రం కాదు.

జరిగినసంగతి ఇదీ.

భాస్కరం మొదట తిన్నగా ఇంటికే తన ప్రయాణాన్ని ఉద్దేశించాడు. కాని తను దిగవలసె స్టేషనులో ఈ నడుమ బస్సులు సరిగా దొరకటంలేదని విన్నాక విధిగా తన ప్రయాణాన్ని శ్రీకాకుళం వరకూ పొడిగించవలసి వచ్చింది. అందు కతడు విచారించలేదు కూడా.

శ్రీకాకుళం భాస్కరానికేమీ క్రొత్తకాదు. అతడి విద్యార్థిదశలో అధికభాగం అక్కడే గడచింది. ప్రస్తుతం వెను

కటి చుట్టా లక్కడ లేకపోయినా చాలామంది స్నేహితు లున్నారు. కాగా చలపతిని చూడటానికైనా ఎట్లాగూ అతడక్కడకు పోవలసిఉన్నది. ఐతే వాడి ఇంటియడ్రసు ఇప్పుడు తనకు తెలియదు. భాస్కరం ఆలోచించి ముందుగా చలపతిని పది గంటలకు స్కూలువద్ద పట్టుకోవడానికీ పిదప ఒకరిద్దరు స్నేహితులను కలుసుకొని రెండుగంటలకు శ్రీకాకుళం—విజయనగరం బస్సును అందుకొని సాయంత్రానికి ఇంటికి పోవటానికీ నిర్ణయించుకొన్నాడు. కాని ఈ నిర్ణయాన్ని ఆచరణలోకి తీసుకు రాబోయేసరికి మాత్రం ఆదిలోనే హంసపాదు పడింది.

ఏవిధాన చూచినా పదిగంటల లోపునే స్టేషనునుంచి శ్రీకాకుళం చేరుకుంటుం దనుకున్న బస్సు తీరా చేరేసరికి పదిన్నరగంట లయ్యింది. నిర్ణీతసమయం పదిగంటలే—కాని ఒక పోలీస్ ఆఫీసరు గారి రాకకై త్రోవలో ఒకచోట బస్సు అరగంటకుపైగా నిరీక్షించవలసి రావటంచేత యీ ఆలస్యం సంభవించింది. ఏతా వాతా బస్సుదిగి చేతిలో సంచీతో కూలీలబారినుండి ఎట్లాగో తప్పించుకొని బయటపడ్డ భాస్కరం—అక్కడినుండీ కర్తవ్య నిర్ణయంకై మథనపడవలసిన పరిస్థితు లేర్పడ్డాయి.

అయితే నిజానికి పరిస్థితులు ఒకసారి భాస్కరాన్ని తమాషా చేసి చూశాయి. అంతేగాని నిజంగా అవి అతణ్ణి వంచించటానికి ప్రయత్నించలేదు. అందుచేతే ఇంక అనాటికి తన ప్రయాణం ఆపుకోవటం తప్ప గత్యంతరం లేదనుకున్న భాస్కరానికి ఒక్క తమాషా సంఘటనతో ఆకస్మికంగా పరిస్థితులన్నీ సుముఖమై ఊరుకున్నాయి. అంతేకాదు లాభదాయకంగాకూడా నవవచ్చా.

భాస్కరం అట్లా బస్సుస్టేషను వద్ద నిలుచొని దిక్కు తోచక తికమక పరికిస్తున్న సమయంలోనే ఆ తమాషా సంఘటన జరిగింది. పరధ్యానంగాఉన్న భాస్కరాని కివంకనుండి ఒకడూ అవంకనుండి ఒకడూగా ఇద్దరు కుర్రాళ్లు వరుసగా విసురుబడ్డ గెండు తుపాకీ గుళ్లలా భాస్కరాన్ని ఇంచుమించు రాసుకుంటూ రివ్వున పరుగులు తీశారు. ఏ వేవంకనుండి వచ్చారో అతనికి తెలియదుగాని పరుగెత్తటం మాత్రం హాస్పిటల్ వంక పరుగెత్తు తున్నారు. భాస్కరం అదేమిటా అని అటు తిరిగిచూస్తూ ఉండ గానే ముందు పరుగెత్తుతున్న కుర్రవాడు అనతిదూరంలో ఆగి పోయాడు. వాడికి [illegible].

వాడు గిర్రున వెనుదిరిగి తరుముకవస్తున్న వానివంక చూచి "ఆగరా!" అన్నాడు కుడి చేతి తర్జనితో నిర్దేశిస్తూ. వాడి ఎడమచేతి పుస్తకాల బొత్తి ఉన్నది. ముఖాన కొంత నవ్వు తొణుకుతోంది. అంతవరకూ కుడిచేతి బహుశః ఒక రాయి ఎడం చేత పుస్తకాలు తీసుకొని వాడివెనుక తరుముకవస్తున్న చిన్నవాడు ఆ ఆజ్ఞతో—ప్రయోగోన్ముఖంగా ఎత్తిన చేతిని కూడా దించేశాడు. అయితే మొదటివాడికన్నా వయసులో కొస్త చిన్నగా, పీలగా సంస్కారహీనమైన తలకట్టుతో మాసిన గుడ్డలతో జిగజారిపోతున్న నిక్కరుతో ఉన్న ఆ రెండవ కుర్రవాడి రూపురేఖలు చూస్తే వాడి చర్యకు ఆశ్చర్యపోవలసిన పని ఉండదు.

అయినా వాడు ఆకాడికే, తేకపోతు గాంభీర్యంగా మొదటివాడి మీదిమీదికి పోతూ అన్నాడు—

"నన్నెందుకలా అన్నావ్?"

జవాబు సిద్ధంగానే వచ్చింది—

"నువ్వలా ఉన్నావు కాబట్టి!"

రెండవవాడు ఈ జవాబు విని క్షణకాలం అలానే నిలిచి పోయాడు. వాడి ముఖంలో ఏ భావాలు ప్రకటిత మౌతున్నాయో తెలుసుకోవడానికి వాడు వెనుదిరిగి ఉండడంవల్ల భాస్కరానికి వీలయ్యింది కాదు. వాడట్లానే కొంతసేపు నిలబడి నిలబడి ఆక స్మాత్తుగా రాయి పారవేస్తూ అన్నాడు—

"ఈసారి నన్నేమనా అను!"

నిజానికి చేతగాని బెదిరింపు మొదటివాడిని తప్పకుండా నవ్వించి ఉండాలి. అయినా వాడా బెదిరించేవాడి ముఖంలో ఏం చూశాడో గాని దానికి జవాబివ్వలేదు. పైగా నవ్వుతూ వాడి కంఠాన్ని తన కుడిచేతితో పెనవైచి ఏదో అన్నాడు. రెండవ వాడు ఈ చర్యకు ముఖం ప్రక్కకు తిప్పుకున్నాడు.

అంతవరకు కంఠస్వరం విని సందేహిస్తున్న భాస్కరం ఆ కుర్రవాడట్లా ముఖం ప్రక్కకు త్రిప్పుకోవటంతో సందేహం తీరిపోయింది. కాని ఆ పరిస్థితుల్లో వాడిని పలుకరించటానికి నోరు వచ్చిందికాదు. అందుచేత ముందుకు కదలిపోతున్న వారిని నెమ్మదిగా అనుసరించసాగాడు.

కొంతదూరం పోయాక చలపతి అకస్మాత్తుగా తన భుజం మీద ఉన్న జట్టుగాని చేతిని విదలించుకుంటూ అన్నాడు.

"నేను నీకు ఏం చేశానురాయ్...నన్ను ఎప్పుడైనా ఒక్క మాటైనా అన్నానూ!...నన్ను గడిగడీకీనూ......ఎందుకు కుడికి ప్లాన్!"

శోకం, దుఃఖం, అవమానం దుర్బలతా ముప్పిరి గొనగా దుఃఖాధిక్యతచే పట్టుకుపోయిన గొంతులోనుండి మాటలు పెట్టుతూ పెట్టుతూ అన్న ఆ తీరు చూసి బహుశః ఆ స్నేహితుని నిర్దాక్షిణ్య స్వభావం కూడా కరిగిపోయినట్లుంది. వాడు కూడా జవాబివ్వ లేదు. మౌనంగా తలవంచుకు ఊరుకున్నాడు.

చలపతి అదే ధోరణిలో అంటున్నాడు.

"నేను........అందరికీ అలుసే!" దుఃఖాధిక్యతచే క్రమ క్రమంగా వాడి మాట మాటకూ ఎడం హెచ్చు అవుతూ వచ్చింది. "ఉదయం...అలాగే...తెలుగు చెప్పరు కొట్టేశాడు...తప్పు... చేసింది...ఒకడూ! దెబ్బలు...నాకూ!"

చలపతి ఆగిపోయాడు. స్నేహితుడు మౌనంగానే మిగిలి పోయాడు.

ఒక ఫర్లాంగు దూరం నడిచాక వాళ్లు ఒక సందులోకి మళ్లారు. ఇంతసేపూ ఎవరూ మాటాడలేదు. వాళ్లననుసరిస్తున్న భాస్కరం కూడా సందులోకి మళ్లాడు.

పిదప వారు ఒక ఇంట్లో ప్రవేశించారు. అట్లా ఇంట్లోకి పోయే ముందు మాత్రం చలపతి తన బొక్కా ముందుభాగంతో దుఃఖమలినమైన తన ముఖాన్ని ఒకసారి పూర్తిగా తుడుచుకున్నాడు.

భాస్కరం కూడా కొంతసేపు కాలహరణం కావించి పిదప లోనికి వెళ్ళాడు.

* * * * *

భాస్కరం చలపతితో గడిపిన కాలం ఎంతో ఎక్కువ కాదు. ఒక్క గంటన్నరే. అయితే ఆ గంటన్నరలోనే అతను ఎన్నో క్రొత్త విషయాలు తెలుసుకున్నాడు. అసలే రగులుతున్న అతని వేదనాహృదయం యీ నవవిషయ పరిజ్ఞానంతో మరీ మండిపోసాగింది.

అనుకోని ఈ ప్రయాణంలో అతను అప్రయత్నంగా తెలుసుకొన్న ఆ కొత్త విషయాలు—అతని ఎంతగా ఉద్విగ్నుణ్ణి చేశాయో చెప్పటానికి ఒక్క సంఘటన చాలు.

భాస్కరం బస్సుకు ప్రయాణమైనప్పుడు వెంట చలపతి కూడా వచ్చాడు. బస్సులో కూర్చున్న పిదప భాస్కరానికి ఆకస్మికంగా ఒక ఆలోచన కలిగింది. యుక్తాయుక్త విచక్షణ చేసే శక్తి చాలాసేపటి క్రితమే క్షీణించిపోయి ఉండటంచేత ఆలోచన కలగట మేమి అది వాగ్రూపాన బయటపడట మేమి రెండూ ఒకేసారి జరిగాయి.

"ఏం రా చలపతీ! నువ్వుకూడా నాతో ఇంటికి వస్తావేమిటి?" అన్నాడు.

సందర్భశుద్ధిలేని ఈ ప్రశ్న చలపతికి ఇంచుమించు అర్థమే కాలేదు. అందుచేత వాడు ఏ మనటానికీ తోచక అట్లా పినతండ్రి ముఖంలోకి చూస్తూ ఊరుకున్నాడు కాని పినతండ్రి అదే ప్రశ్నను రెట్టించి ఇంకొకరూపంలో అడిగేసరికి వాడికి అప్పుడు అర్థం అయ్యిందని కాబోలు—అన్నాడు.

"మా మేష్టరుగారితో చెప్పలేదు." అన్నాడు వణుకుతూ. మేష్టరుగారంటే ప్రైవేటు మేష్టరుగారు, రూమ్ గార్డియన్ అన్నమాట. కాని భాస్కర మీ జవాబుతో అంతకన్నా ఆ జవాబిచ్చేటప్పుడి ఆ పిల్లవాడి ముఖంలో గొంతులో వ్యక్తమైన నిస్సహాయత నైరాశ్యం గమనించాక—మరీ ఉద్రిక్తుడయ్యాడు.

"చెప్పకపోతే ఏం?" అన్నాడు అతి నిర్లక్ష్యంగా! అతనికా క్షణంలో ఒకరి సంరక్షణలోనున్న కుర్రవాడు నిర్వహించవలసిన విధులవిషయం గాని, సంరక్షణాభారం వహించిన పెద్ద మనిషికి ఉండే యిబ్బందుల విషయం గాని కొంత కూడా గుర్తున్నట్టులేదు. అతని తరువాతి వాక్యాలు కూడా ఆవిషయాన్నే స్ఫురింపజేస్తాయి. తన సవాలుకు చలపతినుండి జవాబు రాకపోయేసరికి తానే ఆజవాబు నూహించి చెప్తూ అన్నాడు.

"కొడతాడా ఏం? ఈసారి కొట్టబోతే చెప్పు! నే చెప్తాను! అనవసరంగా కొడితే మర్యాద దక్కదను. నీకు మీనాన్న దగ్గర భయమైతే నాకు ఉత్తరం వ్రాయి. వెంటనే వచ్చి తీసుకుపోతాను!"

భాస్కరమిట్లాతను చెప్పదలచినది పూర్తిచేసి ఆపిదప సింహావలోకనం ఆరంభించాడు. సహజమే మరి! కడుపులో ఉన్న అనుపని పదార్థమేదైతే ఉందో అదికాస్తా వాంతి చేసుకున్నాక మనిషికి స్తిమితత్వం స్వాస్థ్యం చిక్కింది.

అయితే ఆసరికి అతను కోల్పోయిన విచక్షణాశక్తులను కొత్త సమీకరించుకో గలిగినా జరిగినదానికి పశ్చాత్తాపపడే స్థితికి కోలుకోలేదు. అందుచేతే అతడు చలపతిని తనతో తీసుకపోయే ఉద్దేశం విడుచుకున్నా ఆ సందర్భంలో చలపతికిచ్చిన అమూల్యమైన తన సలహానుగాని అద్వితీయమైన తన హామీనిగాని ఉపసంహరించుకోకుండానే చలపతినీ శ్రీకాకుళాన్నీ విడిచిపెట్టి స్వగ్రామాభిముఖుడై పోసాగాడు. అయితే యీ సందర్భంలో ఇంకొక్క విషయం చెప్పుకోవాలి.

నిజానికి భాస్కరం ఇట్లా ఆవేశంలో అనాలోచితంగా మాటాడినందువల్ల ఇంకొక కుర్రవాడైతే దానిని ఎట్లా ఉపయోగించుకొనేవాడో తెలియదు. కాని చలపతి మాత్రం దానిని దుర్వినియోగం చేసుకోలేదు. అయితే ఒకనాడు అవసరం పడినప్పుడు భాస్కరం ఇట్లా మాట్లాడినదే ఎంతో ఉపయోగకారి అయింది.

4

సాధారణంగా జీవితంలో మనుష్యులకు అనుకునేది ఒకటీ జరిగేది వేరొకటీ అవుతూ ఉంటుంది. ఈవిషయం భాస్కరానికి బాగానే తెలుసు. అయినా అతను ఈ ప్రయాణంలో క్షణక్షణం ఆశ్చర్యపోవక తప్పటంలేదు. ఆదిలో రెండేళ్ళ అనంతరం మళ్లా ఈనాడు స్వగ్రామం పోతున్న భాస్కరం తన ప్రయాణం అనేక విచిత్రసంఘటనలకు మూలకారణం అవుతుందనుకున్నాడు. ఆమాట కొంతవరకూ నిజమే అయింది. కాని అతనూహించినవిధంగా కాలేదు.

భాస్కరం ఇల్లు చేరుకునే సరికి దీపాలవేళ దాటిపోయింది. వేసుకున్న సూటూబూట్ల ప్రభావంవల్ల ఒకరిద్దరి దృష్టిలో పడ్డా అతనించుమించు గుర్తింపబడకుండానే ఇల్లు చేరుకున్నాడు. చూచినవాళ్లైనా "ఓహో చాలాకాలానికి!..." అని మాత్రమే అన్నారుగాని అతనూహించినట్లుగా అతడినేమీ దుయ్యబట్టుకోలేదు. చివరకు అన్నవదినా కూడా భాస్కరానికి ఆశాభంగమే కలిగించారు.

బయట పిండారబోసినట్లు వెన్నెల, చీకటిగా ఉన్న వరండాలో చాప ఒకటి ప్రక్కగా పరచి లక్ష్మమ్మగారు చిన్నపిల్ల పార్వతిని జో కొడుతున్నారు. ఇంట్లో శారద ధాటీగా కుమారీశతకంలో పద్యాలు ఎగర గొడుతోంది. జానకి పేర్లు కూడబలుకుతోంది. పద్మనాభంగారు ఇంకా ఇంటికి రాలేదు. ఇట్టి సమయంలో భాస్కరం ఆకస్మికంగా ఆకాశంనుండి ఊడిపడ్డట్లు టాక్‌టీక్ మని బూట్లు చప్పుడు చేసుకుంటూ వచ్చి ఇంట్లో ప్రవేశించి అందరికీ చాలా ఆశ్చర్యం కలిగించాడు.

ఇట్టి ఆకస్మిక సమావేశాల అనంతరం సాధారణంగా వినవచ్చే తొలి సందడులూ వ్యాఖ్యానాలూ అయ్యాక లక్ష్మమ్మగారు నెమ్మది నెమ్మదిగా చిట్టి రాఘవుల క్షేమ సమాచారాలూ విశాఖపట్నంలో ఉన్న భాస్కరం అత్తవారి క్షేమసమాచారాలు ఒకటొకటే ప్రశ్నలు వేస్తూ తెలుసుకోనారంభించారు. చివరకు కొంత సేపటికి ఆమె ప్రశ్నలన్నీ పూర్తికాగా భాస్కరం తొలి ప్రశ్న వేశాడు.

"అన్నయ్య ఊళ్లో ఉన్నాడా వదినా?" అన్నాడు సందేహంగా.

ఉన్నాడని చెప్పగా భాస్కరం తాపీపడి బట్టలు మార్చుకోవటానికి లోనికి వెళ్లాడు.

తరువాత అచిరకాలంలోనే పద్మనాభంగారు కూడా వచ్చేశారు. ఆయన వస్తూనే ఏదో చాలా పని తొందరలో ఉన్నట్టు శారదను లైటూ కళ్లజోళ్లా మొదలైనవేవో తెమ్మని శారదకు పురమాయించారు. కాని భాస్కరం వచ్చాడని చెప్పగానే "భాస్కరమా? ఏడీ" అంటూ నడవఇంట్లోకి వచ్చేశారు. భాస్కరం అప్పుడే లోనుండి బయటకువస్తున్నాడు. అతడిని చూస్తూనే అన్నగారు,

"ఏంరా ఎప్పుడొచ్చావ్" అంటూ అతడిని అనుగమించి నట్టింటఉన్న మంచంమీద కూర్చున్నారు.

భాస్కరం అప్పుడే వచ్చినట్టు చెప్పగా శారదాలక్ష్మమ్మగారూ ఆ రావడం ఎంత తమాషాగా వచ్చాడో వర్ణించి చెప్పారు. శారదైతే సాభినయంగా కూడా వర్ణించింది.

తరువాత పద్మనాభంగారి వంతు కుశలప్రశ్నావళికూడా పూర్తయింది.

అక్కడనుండే సంభాషణ క్రమంగా కుంటుపడసాగింది. కొంతసేపు ఖరగ్‌పూర్‌లో ఉన్న తమ యింకొక సోదరుని కుటుంబాన్ని గూర్చి స్థితిగతులగూర్చీ వారూ వదినా ఒకసారి ఇంటికి వచ్చి పోయినపుడు జరిగిన సంఘటనలగూర్చీ సంభాషణ సాగింది. పిదప ఒక స్థితికి వచ్చాక ఆ సంభాషణ మరి సాగలేదు. అంతట లక్ష్మమ్మగారు జ్ఞాపకం చేయగా భోజనాలకు లేచారు.

భోజనాలవద్దకూడా మొదటల్లా మౌనంగానే గడిచింది కాని పద్మనాభంగారు వెతికివెతికి చివరకొక మంచివిషయాన్ని బయటకు లాగారు. ఆయన క్షణకాలం ఆ విషయాన్ని గూర్చి అప్పుడే ప్రస్తావించటంలోని ఔచితినిగూర్చి సందేహించిన వెనక, ఏమనుకున్నారో మళ్లా—ప్రారంభించేరు.

"చలపతిని శ్రీకాకుళం హైస్కూలులో ప్రవేశపెట్టాను?"

ఇల్లా ప్రవేశికను విడిచి పద్మనాభంగారు కొంతసేపు ఆగారు. కాని భాస్కరం ఎట్టిప్రశ్నా వేయలేదు. ఇంతవరకూ జరిగిన సంభాషణలో మితంగానే అయినా అతను పాల్గొంటూనే ఉన్నాడు. కాని ఈ క్రొత్తవిషయం మొదలుపెట్టేసరికి అతను మౌనం వహించాడు. ఈ విషయాన్ని గుర్తిస్తూ పద్మనాభంగారు సందేహం తీర్చుకోవటానికి కాబోలు మరొక వాక్యం విడిచి చూశారు.

"ఇప్పుడు సెకండ్ ఫారం చదువుతున్నాడు!"

కాని భాస్కరం ఈసారికూడా మాటాడకపోయేసరికి అతను ఒక నిర్ణయానికి వచ్చాడు. తరువాత ఆ విషయమై ఇంక మాట్లాడటమా మానడమా అని మథన పడిపడి చివరకు ప్రారంభించారు. ఆయన ఒకసారి భార్యవంక తలఎత్తి చూచి "ఎప్పుడే!...గత దసరాలముందు కదూ!" అంటూ ఆమె బలపరచకముందే చెప్పుకపోసాగారు "...అంతే దసరాలముందే. అగస్టు ఇరవైనాలుగవ తేదీన తీసుకవెళ్లాను. అక్కడ నారాయణగారని ఒక మునిసిపల్ స్కూలు మేష్టరుగారు ఒకరు ఉన్నారు. వీడి ఉనికి వారియింట. గత సంవత్సరమంతా ప్రైవేటుగా తరిఫీదు ఇవ్వటానికీ ఈ సంవత్సరం మూడవఫారంలో ప్రవేశపెట్టడానికీ వరకు. నెలకు పది రూపాయలు కావాలన్నాడు. మంచిదే అన్నాను. [illegible] అసలు మూడవఫారంలోనే ప్రవేశపెడతురు కాని పునాది దిట్టం ఉండదని నేనే వద్దన్నాను. సెకండఫారంలో జాయిను చేశారు. ఇప్పుడుకూడా ఆయన దగ్గరే చదువుతున్నాడు. నేను మరేమీ తగ్గించలేదు. ఒక్క భోజనమే హోటల్లో... పెట్టె బేడా ఉనికీ సర్వం వాళ్లయింట్లోనే" అంటూ క్షణమాగి మళ్లా ఒకసారి తల ఎత్తి భార్య ముఖంలోకి చూస్తూ అన్నారు. "వాడు తిన్నగా చదువుకోవాలిగాని చాలామందికి లేని సదుపాయాలన్నీ వాడికున్నాయి. అహర్నిశలూ ఎప్పుడు కావాలంటే అప్పుడు మేష్టరుగారు సిద్ధంగానుంటారు. వంటరితనం—దిగులూ లేకుండా వాళ్ళయింట్లో వీడూ ఒక పిల్లడుగా కలిసిఉండవచ్చు. వాళ్లి వీడిచే పిన్నిగారూ మామ్మగారూ అంటూ వరసలు పెట్టి పిలిపించుకుంటారు కూడా. ఇంక ఎటువచ్చీ చేస్తే పట్నం పోకిళ్ళమాట—దానికి అవకాశం లేదు. వీధిలోకి వెళ్ళాలన్నా, సినిమాకు వెళ్లాలన్నా మేష్టరుగారి అనుజ్ఞ తీసుకోవలసిందే. ఇక్కడిలా గంతటానికీ ఆడటానికీ అసలే వీలులేదు!" పద్మనాభంగారు ఆగిపోయారు. భాస్కరం మాటాడలేదు. ఈ విషయం భార్య గుర్తించిందో లేదో అని కాబోలు పద్మనాభంగారు ఆమె దృష్టి తనవంక తిరిగినవేళ ఒక వ్యంగ్యహాసం చేశారు. తరువాత మరి కొంతసేపు ఊరుకొని ఇంకా తృప్తితీరనివారిలా ఆరంభించారు.

"మొన్న నీమధ్య ఏవో పరీక్షలయ్యాయి. కొన్నిట్లో బాగానే మార్కులు వచ్చాయి గాని కొన్నిట్లో సరిగా రాలేదు. నేను పెద్ద బాధ పడలేదు కూడా. ఇన్ని ఏర్పాట్లు చేశాకకూడా వాడికి మార్కులు రాకపోతే వాడి ఖర్మం. అదే అన్నాను." అంటూ మరి కొంత విరామంతో "కాగా అదీ మంచిదేలే అల్లా అయితే తిరుగు ఫారంతో మానిపించేయవచ్చు. ఆట్టే శ్రమ ఉండదు. వాడి కరిచేకాని కడి చాలు కూడా" అంటూ బయటికే ఒక వ్యంగ్యహాసం చేశారు.

భాస్కరం దీని తరువాతకూడా ఏమీ మాటాడలేదు. అతను సావధానంగా భోజనం ముగించి లేచి అవతలకు పోయాడు. అతను బయటకు పోయిన తరువాత లక్ష్మమ్మగారు మందలిస్తున్న ధోరణిలో అన్నారు.

"ఏమిటా మాటలు!"

కాని పద్మనాభంగారు ఈ ప్రశ్నకు కూడా తనకు అనుకూలమైన అర్థంతీసి అన్నారు. అది కూడా అనవసరంగా గొంతు పెంచుకొని—

"అవునే పెద్ద చదువు చదువుతే పట్నాలంబడి ఉద్యోగాలకు పోతాడు. అప్పుడు నీ గతేంకానూ?"

ఈ మాటలపై లక్ష్మమ్మగారు పెట్టిన ముఖభంగిమ చూసి చివరకు శారదకూడా ముసిముసినవ్వులు నవ్వుకొన్నది.

భోజనమయ్యాక షికారికి పోయిన భాస్కరం తిరిగివచ్చేసరికి చాలా ఆలస్యమయ్యింది. అతను వచ్చేసరికి ఒక్క లక్ష్మమ్మగారు తప్ప అంతా గాఢనిద్రలో ఉన్నారు. ఆమె కూడా మగత కళ్లతో భాస్కరానికి కావలసినవి చూచాక వెంటనే నిద్రపోయారు.

భాస్కర మానాడు కూడా ఆలస్యంగా నిద్రపోయి లేవటం మాత్రం ప్రొద్దెక్కి లేచాడు. లేచేసరికి అది కలో నిజమో తెలియదు గాని నిద్రలో ఎవరో లేపినట్టు, వెళ్లివస్తాను. నువ్వు వుంటావు కదూ అన్నట్టూ గుర్తుకు వచ్చింది. శారద వదుగుతే అది నిజమేనని గతరాత్రి తెల్లవారుజామున తండ్రి ఊరుకు వెళ్లారనీ చెప్పింది.

5

భాస్కరం బద్ధకంగా స్నానాదులు ముగించేసరికి దగ్గరగా పది గంటలవేళ అయింది. నీడలు తిరిగి నిలువెత్తులకు చేరుకున్నాయి. పల్లె వీధులలో ఉదయపు జనసంచారం తగ్గి, ఉండీ ఉడిగీ పొలంనుంచి తిరిగివచ్చే ఒక రైతూ, దూరపు సంతలకు పశువులుతోలే ఒక కావిటివాడూ, కోమటింటినుండి ఇంటికిపోయే ఒక కుటుంబినీ, కనిపిస్తున్నారు. పూరిఇండ్ల కప్పులలోనుండి నెమ్మది నెమ్మదిగా పొగలు వెలువడటం ప్రారంభమయ్యింది.

లక్ష్మమ్మగారు పెరటి వరండాలో ఒక పెద్ద కత్తిపీటా కొన్ని దొండకాయలూ కాసిన్ని నీళ్లతో ఒక గిన్నె ముందేసుకుని తీరికగా కూరలు తరుగుతూ ఉంటే, భాస్కరం నెమ్మదిగా ఫలహారం చేస్తున్నాడు. అతని ఫలహారం ముగిసే వేళకు శారద వేడివేడి కాఫీగ్లాసును తొందరగా తెచ్చి అతని ముందుంచి పరికిణీ చెరగులు ఒడిలోకి లాక్కుంటూ పొదికట్టు గుమ్మాన కూర్చున్నది. భాస్కరం కాఫీ త్రాగుతూ ఉంటే శారద అన్నది.

"అయితే చిన్నాన్నా రెండేళ్ళ కొకసారా రావటం!"

కూతురు ప్రశ్నకు లక్ష్మమ్మగారి ముఖాన చిరునవ్వు రేఖలంకురించాయి. ఆమె గత పది పదిహేను నిముషాల్లో యే ప్రశ్న అయితే వేయటానికై సాహసం చాలక ఊరుకున్నారో ఆ ప్రశ్నే శారద వేసింది. కాని భాస్కరం జవాబిచ్చాడు.

"రెండేళ్ళ కొకసారైనా నేనే వచ్చాను కదమ్మా!"

ఆ గొంతు వినేసరికి తన నోట ఆ ప్రశ్న రాకపోవటం సుకృతమే అనుకున్నారు లక్ష్మమ్మగారు. కాని శారదకి వెనుక గ్రహించే జ్ఞానం లేదు. ఆమె తన ప్రశ్నకు సరుత్తరం వచ్చినట్లే భావించుకొని ఆతరువాత ప్రశ్న వేసింది.

"అయితే మరి పిన్నినీ చెల్లినీ తీసుకరాలేదేం?"

భాస్కరం దీనికి కూడా జవాబిచ్చాడు.

"నువ్వు పొమ్మంటావని"

ఈ మాటలంటూ అతడు శారద ముఖంలోకి చూచి నవ్వాడు కూడా. అయినా లక్ష్మమ్మగారు పొరపడలేదు.

శారద తన ధోరణిలో అన్నది

"నే నెందుకు పొమ్మంటానూ?"

భాస్కరం దీనికేమీ జవాబివ్వలేదు. అది చూచి లక్ష్మమ్మగారన్నారు. అయితే అది ఆమె ఏమీ దెబ్బకు దెబ్బగా అనలేదు. పరిస్థితిని రక్షించటానికి ఆడవాళ్లు సాధారణంగా ఉపయోగించే తికృత్రిమాస్త్రంగా వాడారు. ఆమె అన్నారు

"నువ్వు కాకపోతే మీ నాన్నగారు."

కాని శారద వదలలే—

"మా నాన్నగారు ఎందుకు అంటారూ. అయినా అనరు."

ఎందుచేతో ఈసారి వదినా మరిదీ ఇద్దరూ మౌనమే వహించారు. ఈలోగా భాస్కరం ముఖం క్రమక్రమంగా రంగులు మార్చుకుంటోంది. అయితే ఆ విషయం లక్ష్మమ్మగారి దృష్టిని దాటిపోలేదు. ఇంతలో శారద ఇంకొక ప్రశ్న వేసింది.

"చిట్టిచెల్లి ఎలా ఉంటుంది చిన్నాన్నగారూ?"

భాస్కరం ఎందుచేతో ఈ ప్రశ్నకు చటన్న ఉద్విగ్నుడయ్యాడు. కాని మెల్లగా దానిని గ్రహించుకోగలిగాడు.

శారద ఇంతవరకూ పరిస్థితిని కొంచెం కూడా గ్రహించలేదు. కాని ఈ కళవికపాటులో ఆమె కూడా ఈ సంభాషణ వెనుక ఏదో అప్రియవిషయం దాగిఉందనీ అందుచేత ఇంతటితో తాను నోరుమూసుకోవటం ఉత్తమమనీ గ్రహించింది. గ్రహించటమే కాదు ఆచరణలో పెట్టింది కూడా. మరికొంత సేపటిలోనే ఏదో పని కల్పించుకొని అక్కడనుంచి కొన్నినిముషాలు అట్లానే గడిచాయి—

తరువాత భాస్కరం నెమ్మదిగా అడిగాడు. అతడు వదిన గారి వంక తిరుగుతూ అన్నాడు.

"నువ్వు ఎప్పుడైనా చలపతి ఉంటున్న ఇంటికి వెళ్లావా వదినా?"

ఇది ఎంత అసంబద్ధమైన ప్రశ్నో బహుశా భాస్కరం అప్పుడు గ్రహించగలిగే స్థితిలో ఉండి ఉండడు. లేకపోతే చెప్పదలచుకొన్న విషయానికి ప్రవేశికగా అంతకన్న ఉత్తమమైన ప్రశ్న తోచలేదా—కాని అది ప్రశ్న కాదు. అయినా లక్ష్మమ్మగారన్నారు.

"లేదు. ఏం?"

"ఊహూ. రాత్రి అన్నయ్య వాడి ఉన్న తీరి గూర్చి చేసిన బందోబస్తు విషయం జ్ఞాపకం వస్తే అడుగుతున్నాను." అతడిమాటల

ధోరణి శాంతంగానే ఉన్నా అంతకన్నా గంభీరంగా కూడా ఉన్నది. అతడడిగాడు.

"పోనీ ఎట్లా ఉంటుందని వాడి నెప్పుడైనా అడిగావా ?"

లక్ష్మమ్మగారికి ఏం జవాబు చెప్పాలో తెలియలేదు. నిజానికామె ఈవిషయమై కొడుకును ఒకసారి ప్రశ్నించడం వాడు ఏదో నచ్చీనచ్చనట్టుగా చెప్పి మొత్తంమీద బాగానే ఉంటుందనే అభిప్రాయం కలిగించటం జరిగింది. కాని భాస్కరం ధోరణి ఆమెను మూగదానిని చేసింది. ఆమె కన్నార్పకుండా మరిది వంకే చూస్తూ "లేదు" అని మాత్రం అన్నారు.

భాస్కరం ఈసారి తలవంచి కొంతసేపు ఆలోచించి అన్నాడు.

"వాడిని ఈ ఉన్న పాటున ఇట్లా చదివించేకంటే చదువు మానిపించేయటం ఉత్తమం. ఈ దేశంలో నూటికి పదిమంది చదువుకున్న వాళ్లు. తక్కిన తొంభైమందికూడా బ్రతుకుతున్నారు. వాడుకూడా బ్రతకలేకపోడు." అంటూ క్షణమాగి "ఆయనమాట ఎట్లా ఉన్నా వదినా! నీకు నామాటమీద పూర్తిగా నమ్మకం పోయి వుండదనుకుంటున్నాను. అందుచేతే నీకు చెపుతున్నాను. నా మాటమీద ఏమాత్రం విశ్వాసం ఉన్నా ఈ ఉన్న పరిస్థితులలో చదువుమాన్పి ఇంట్లో ఉంచటానికైనా ప్రయత్నించు. లేదా కనీసం ఆ జైలులోంచైనా వాణ్ణి తప్పించు"

భాస్కరం ఆగిపోయాడు. లక్ష్మమ్మగారు తను ఏం వింటున్నదీ తెలుసుకోలేక తెల్లబోయి చూస్తున్నారు. ఆమె గుండెలుమాత్రం దడదడ కొట్టుకోసాగాయి. భాస్కరం మళ్లీ ఆరంభించాడు.

"మనుష్యులు—అందులో చిన్న పిల్లలు ఎప్పుడు ఏ అఘాయిత్యం చేస్తారో తెలుసుకోవడం కష్టం. ఇప్పటికి మా ముగ్గురు అన్నదమ్ముల బిడ్డలలోనూ వాడు ఒక్కడే మగపిల్లడు..."

భాస్కరం దబ్బున నోరుజారాక ఆగిపోయాడు. కాని సాకెంత ఉండనే ఉన్నది. అందుచేత కొంతసేపు పోయాక ఇంకొక పద్ధతిని ఆరంభించాడు.

"వాని జీవితం ఎట్లా ఉంటుందో తెలుసా వదినా— జైలులో ఉండేవాని జీవితం వెయ్యిరెట్లు నయం! ఆ ఖైదీకి—అతనికి పెట్టడానికి ఒక పేరు. వాడు నేరకకుండా వుంటి అటువంటి వాడాయన! లేక అతనట్టివాడు కాకపోయినా కొడుకు శ్రేయస్సుకై ఈయనగారు అతని నట్లా తయారుచేసి ఉండాలి !

ఈయనన్నట్లు నిజంగానే వాడు కనీసం సాయంత్రం వేళనైనా వాడంతట వాడు వీధిలోకి పోవటానికి వీలులేదు. వాడెట్టి అస్వతంత్రుడో తెలుసా ? వాడికి రోజుకి ఐదుగంటలు తప్పితే ఆరుగంటలకన్నా నిద్రపోవడానికి హక్కులేదు. వాడు రాత్రి ఎన్నిగంటలకు పడుకోవాలో తెలుసా. పదిగంటలకు. తెల్లవారుజామున ఎన్నిగంటలకు లేవాలో తెలుసా మూడు—మూడున్నర—మహా ఐతే నాలుగు దాటటానికి వల్లకాదు. జగమెరా గాఢసుషుప్తిని మునిగేవేళ ఈ పిల్లవాడొక్కడూ లైటుముందేసుకొని ధగ ధగమండేకళ్లతో అర్థం తెలియని ఆ యింగ్లీషు పాఠాలువల్లె వేస్తూ కూర్చోవాలి. నిద్రనాపలేక కునికి పాట్లు పడితే అనిద్రపోవడానికి వాడికి మందేమో తెలుసా. పేపరువ్వ దెబ్బలు, అంతేకాదు వాడికి సాయంత్రం ఆటకుపోదామనే దుర్బుద్ధిగాని, లేక తనవాళ్ళను తలచుకొని ఏ జ్వరం జబ్బుగాని పొడచూపినా—వాటికి కూడా పేపరువ్వేమందు. లెక్కలు బోధపడకపోయినా ఇంగ్లీషుపాఠం రాకపోయినా అవివచ్చేటట్టు చేయటానికి కూడా పేపరువ్వే ఉపయోగించబడుతుంది"

భాస్కరం ఇక్కడ కొంత ఆగాడు. లక్ష్మమ్మగారట్లా కొయ్యకట్టి కూర్చుని గ్రుడ్లప్పగించి వింటున్నారు. భాస్కరం మరలా ఆరంభించాడు.

"వాడివయసు పదకొండేండ్లు నిండాయో లేదో-వాడి నెత్తిన వేసిన భారం మాత్రం సామాన్యంకాదు. వాడిని తీసుకపోయి రెండవఫారంలో జాయిన్ చేశారు. చిలకపలుకులుగా రెండుముక్కలు పరీక్షకు కావలసినవి కంఠస్థం చేయించి మేష్టరు తన బాధ్యత వదుల్చుకున్నాడు. స్కూల్లో చెప్పే పాఠాలు అయోమయంగా ఉంటాయి. చెప్పేవి బోధపరచుకోకపోతే విసుక్కొని అక్కడి స్కూల్లో మేష్టర్లు కొడుతునే ఉంటారు. మార్కులు తక్కువవస్తే యీయనేమో యిట్లా మాటాడతాడు. వాడెలా ఊపిరి పెట్టుకుంటాడూ ?" భాస్కరం మరి కొంత విరామంతో "ఇవి వాడి భారాలన్నీ మోసే వయసేనా ? ఈ సమస్యలన్నీ వాడంతట వాడా పరిష్కరించుకుంటాడు ? దుర్భరమైన జీవితం గడుపుతూ వాడికి ఏడవటానికైనా హక్కు నీయవక్కరలేదా ?. దానికి కూడా దెబ్బలే ?" అని ప్రశ్నించి ఊరుకున్నాడు.

తరువాత మరికొంతసేపు మౌనంగా గడిచాక భాస్కరం అన్నాడు.

"ఈ వయసులో వాడికి వాడు సంరక్షణ చేసుకోవాలి! వాడికివాడు నీళ్లుపోసుకోవాలి! వాడి బట్టలు వాడు జాగ్రత్త పెట్టుకోవాలి! దుఃఖంవస్తే కష్టంవస్తే వాడినివాడే ఓదార్చుకోవాలి! వాడు చేసినది చిన్నతప్పైనా పెద్దతప్పైనా క్షమ అన్నదిలేదు! జాలి అసలేలేదు!" అంటూ కొంత ఆగి "—వాడెలా ఉంటాడో తెలుసా—మొన్న నేను చూచినప్పుడు తలకు నూనెలేదు. క్షవరం ఎన్నాళ్ళయి చేయించుకున్నాడో తెలియదు! మాసిన గుడ్డలతో, సిరామరకలతో గుండీలులేని లాల్చీతో జారిపోతున్న నిక్కరుతో ముఖాన అసహాయతా, భీతీ, అమాయకతా, తాండవిస్తుండగా ఒక వెర్రివెధవలా ఉన్నాడు." అంటూ మళ్లా ఆగిపోయాడు.

లక్ష్మమ్మగారు అట్లానే కదలక మెదలక వింటున్నారు. ఆమె ముఖం క్షణక్షణం పాలిపోతూ ఉండటం భాస్కరం గమనించలేదు. అతడు ఆత్మాభిముఖుడుగానే మళ్లా కొంతసేపు పోయాక ఆరంభించాడు.

"పిల్లలు చిన్నతనంలో నా అన్నవాళ్ళను విడిచిఉండవలసి వస్తే అదెట్టి దురదృష్టమో—ఆ జీవిత మెంత దుఃఖభాజనమో

ఆయనకు తెలియదు వదినా. దానికితోడు వాడికి నరకవాసం కూడా విధిస్తే ఎలా? దుఃఖభారాన్ని వాడు ఓపికగా భరిస్తే బాధ లేదు. కాని వాడి చిన్న హృదయం దానిని భరించలేక ఏ అఘాయిత్యమో చేస్తే?" భాస్కరం ఆగిపోయాడు. తరువాత కొంత సేపటివరకూ అతడు మాటాడలేకపోయాడు. చివరకు లేచిపోయే ముందు అన్నాడు.

"ఇదంతా ఎందుకో తెలుసా? నన్ను బాధించటానికి— నన్ను శిక్షించే ప్రయత్నంలో ఆ నిర్భాగ్యుడికీ నరకవాసం విధించాడు."

భాస్కరం ఇట్లా అంటునే అక్కడనుండి నెమ్మదిగా వెళ్లిపోయాడు.

లక్ష్మమ్మగారు మాత్రం అప్పటికీ కదలలేదు. చివరివరకూ చేష్టలు దక్కి అలానే కూర్చున్నారు. భాస్కరం గమనించలేదు గాని అతడు వెళ్లేసరికే ఆమె గోడకు చేరగిలబడిపోయారు. పిదప అతడూ వెళ్లగానే ఆమె కూర్చున్న చోటనే అలాసా ఒరిగిపోయారు. కొంతసేపు పోయాక అక్కడకువచ్చిన శారద ఆమె స్థితిని చూచి "అమ్మా" అంటూ గాభరాపడ్డది. లక్ష్మమ్మగారు సైగలతోనే నివారించి మంచినీళ్లు మన్నారు. తేరుకున్నాక శారద ఏమమ్మా అంటే "పైత్యంగా ఉండనీ కళ్లు తిరిగాయనీ" తేల్చేశారు.

6

నిజానికి లక్ష్మమ్మగారికి చలపతి స్థితినిగూర్చి కొంత తెలుసు కాని వాడి పరిస్థితి ఇంత అధ్వాన్నంగా ఉన్నదని తెలియదు.

దానికి కారణం పిల్లలకు ఇవ్వవలసిన శిక్షణను గురించి ఆ ఇంట్లో పద్మనాభంగారికి ఉండే విచిత్రాభిప్రాయలే. లక్ష్మమ్మగారి అభిప్రాయాలు భర్త అభిప్రాయాలకు ప్రతిబింబాలు.

ఆమె మాతృహృదయం ఒంటరిగాఉన్న తన బిడ్డడి కష్టసుఖాలనుగూర్చి విచారించి తెలుసుకోవటానికి ఎప్పుడూ ఆత్రపడుతూనే ఉండేది.

కాని అందువల్ల పద్మనాభంగారు అన్నట్లు వాడికి ఊరాయ కాని చనువిచ్చి చెరిపిపెట్టవు తుందేమోనని ఆమె భయం. అందుకు తగ్గట్టుగానే జరిగింది కూడా.

చలపతి శ్రీకాకుళం వెళ్లిన తొలి రోజుల్లో ఆమె అక్కడివాడి పరిస్థితులను గూర్చి తెలుసుకో ప్రయత్నించారు. వాడు వచ్చి వచ్చీగా జవాబు చెపుతూ చివర శోక స్థితికి వచ్చాక అక్కుర్లు బుక్కుర్లు విడవటం ప్రారంభించాడు. లక్ష్మమ్మగారు ఎట్లాగో వాణ్ణి సముదాయించి ప్రశ్నిస్తే తను అక్కడ ఉండలేననీ ఎప్పుడూ తల్లీ మొదలైన వారు జ్ఞాపకం వస్తుంటారనీ చెప్పాడు.

లక్ష్మమ్మగారు అనేక విధాల బోధపరచి ధైర్యం అవలంబించ వలసిన ఆవశ్యకతను మరీ మరీ ఎత్తి చూపారు. కాని వాడు స్పష్టంగా నోటితో అనకపోయినా అది అసాధ్య మన్నట్టు జవాబిచ్చాడు. చివరకు కసురుకుంటే గాని వాడికి ధైర్యం కలిగించడం సాధ్యమయిందికాదు. అంతటితోనే ఆమె పిల్లలకు చను వివ్వటం మంచిది కాదనే భర్త సిద్ధాంతాన్ని పూర్తిగా అంగీకరించి ఊరుకున్నారు.

నాటినుంచీ ఆమె చలపతిని వాడి స్థితిగతులను గూర్చి ఎన్నడూ అడగలేదు. ఎప్పుడైనా వాడు స్పష్టా స్పష్టంగా సూచిస్తూ వచ్చినా "అవును గడుపుకోవాలి! లేకపోతే చదువు ఎలా వస్తుంది" అనేవారు. చలపతి ఏమనుకునేవాడో మరి మాటాడేవాడు కాదు.

కాని ఈనాడు భాస్కరం వాడి నిజ పరిస్థితిని వివరించేసరికి నోరు రాని తన బిడ్డడు ఎంత బాధాగ్నిని తన గర్భంలో దాచుకొని ఆనాడు అట్లా మాట్లాడాడో, ఈ సంవత్సరం తన దుఃఖభారాన్నంతా ఒంటరిగా తానే ఎట్లా మోస్తూ వచ్చాడో ఆమెకు తెలిసి వచ్చింది. ఆమె గుండె చెరువయ్యింది. కాని ఆలోచించగా భాస్కరం లేచేముందు అన్న మాటలుఆమెను మళ్లా సందేహంలో పడేశాయి.

భర్త ఒకప్పుడు ఏవో మాటలలో చెప్పారు "లోకంలో మనుష్యులు తమ అవసరాలను పట్టి గోరంతలు కొండంతలు చేస్తారు. కొండంతలు గోరంతలూ చేయవచ్చు. అంత మాత్రాన వాటి నిజస్వరూపం అదే అనుకొని భ్రమపడటం తెలివితక్కువ"

ఈ విషయం జ్ఞాపకం రాగా ఆమె ఇదమిత్థమని తేల్చుకోలేని స్థితిలో అనేక సందేహాలతో అనేక ప్రశ్నలతో బాధపడసాగారు.

7

మధ్యాహ్నం భోజనాలవుతూ ఉంటే తను ఆదినం ఒంటిగంటకే ప్రయాణం కానున్నట్టు ప్రకటించాడు భాస్కరం. అసలే ఆందోళిత చిత్తులై ఉన్న లక్ష్మమ్మగారు ఈ ప్రకటనతో మరీ తల్లక్రిందు లయ్యారు. ఆమె అన్నారు—

"అది కాదయ్యా మరి మీ అన్నయ్యగారు రాకుండానే ఎలా వెళిపోతావ్?" అన్నారు సందేహంగా. భాస్కరం మౌనం వహించాడు. అది ఆసరాగా ఆమె అన్నారు "ఆయన మరీ మరీ చెప్పారు కూడా—ఉంచేయమని చెప్పమని"

కాని భాస్కరం అన్నాడు

"నేను రెండురోజులే శెలవు పెట్టాను, వదినా! ఇవాళతో శెలవు సరి!"

దీనిపై లక్ష్మమ్మగారు కొంత సేపు ఆగి అన్నారు. ఆమె గొంతు దీన అనునయం ధ్వనించేదిగా మారిపోయింది.

"చూడు భాస్కరం! నాకు ఆ శెలవులూ విషయాలూ అన్నీ తెలియవ్! అందుచేత నువ్వే ఆలోచించుకో. నీకు ఉండడానికి అసలే వీలులేకపోతేనే చెప్పలేను. కాని ఏమాత్రం వీలున్నా వెళ్ళకు!"

భాస్కరం ఏమీ అపార్థం చేసుకోలేదు. అయినా అతడు అవాళ వెళ్ళవలసిఉంటుందనే చెప్పాడు. దానితో లక్ష్మమ్మ

గారు మరేమీ బలవంతం చేయలేదు. ఆమె కొంతసేపు ఏదో ఆలోచించి

"బస్సు ఎన్ని గంటలకూ?" అన్నారు.

భాస్కరం చెప్పాడు. లక్ష్మమ్మగారు మరి కాస్త సేపు చూచి "నే నిప్పుడే వస్తాను" అంటూ శారదను వద్దనకు పురమాయించి బయటకు వెళ్ళిపోయారు. భాస్కరానికి ఆమె చర్య ఏమీ బోధపడలేదు. అతడి భోజన మయ్యాక ఆమె తిరిగి వస్తూ "భాస్కరం ఇంకో అరగంట టైముంటుంది కదూ!" అన్నారు. భాస్కరమా సరికి అప్పుడే బట్టలు వేసుకొని సిద్ధంగా ఉన్నాడు. అయినా ఆమె ముఖం చూసేసరికీ స్వరం వినేసరికీ ఆ తొందర ఎందుకో బోధపడకపోయినా శ్రీకాకుళాన్ని రాత్రి రైలునూ జ్ఞాపకం తెచ్చుకొని ఉంటుందనుకున్నాడు. లక్ష్మమ్మగారు తృప్తిగా లోనికి వెళ్ళిపోయారు.

మరొక్క క్షణంలోనే శారద పరుగులు తీస్తూ ఎటో పోయింది. భాస్కరం గదిలో కూర్చుని జానకీ పార్వతులను దగ్గర కూర్చుండ బెట్టుకొని వాళ్ల ప్రశ్నలకేవో సమాధానాలిస్తున్నాడు. అట్లానే ఒక్క పావుగంట గడిచాక వీధి వరండాలోంచే శారద ఉచ్చస్వరం వినిపించ సాగింది.

"అమ్మా! ఆ జగన్నాథం ఇంకా రాలేదే. సూరమ్మ దగ్గరేమో వంద రూ..యలున్నాయట. కావలిస్తే ఇస్తానం టోంది..." అంటూ మధ్యలో ఏమయ్యిందో యింకా చెప్పవలసిది పూర్తికాకుండానే గొంతు నొక్కుకపోయిన దానిలా ఆగిపోయింది.

భాస్కరం చాలా వరకూ గ్రహించాడు. కాని అంత డబ్బునుఆమె ఆ క్షణంలో ఎందుకోసరం సంపాదింప ప్రయత్నిస్తున్నారో మాత్రం తెలియలేదు. అతను ఆలోచించి తెలుసుకునే లోగా లక్ష్మమ్మగారే అక్కడకు వచ్చారు.

8

లక్ష్మమ్మగారు ఆ యింటికి కాపురానికి వచ్చి సుమారు పదిహేనేండ్లు అయింది. ఆ సరికి భాస్కరం పదేండ్ల పిల్లవాడు. ఈ వదినా మరదుల వరుసనుండే స్నేహ వాత్సల్య గౌరవాలు కూడా సామాన్యమైనవి కావు. అయినా నేడుమాత్రం ఏమో ఎంతో మాటాడదామని వచ్చినా ఆ వదినగారు మరిది ముందు పెదవి కదుపలేక పోయారు. సుమారు నాలుగైదు నిముషాలు అట్లాగే మౌనంగా గడిచిపోయాయి. వదినగారు పొదికట్టుకొన్నా భాస్కరం మంచంమీదా మూగగా కూర్చున్నారు.

చివరకు లక్ష్మమ్మగారే ప్రారంభించారు.

"నేనొక మాట అడుగుతాను—నువ్వు ఏమీ అనుకోవుగదా భాస్కరం!" అంటూ "నువ్వు యిప్పుడు ఇక్కడకు ఏల వచ్చినట్టూ?" అన్నారు నెమ్మదిగా.

భాస్కరం జవాబివ్వ లేదు. అతడి ముఖం చూస్తే ఆ ప్రశ్నను ఎట్లా అర్థం చేసుకోవటమా అని తికమక పడుతున్నట్టుంది. అది గ్రహించి లక్ష్మమ్మగా రన్నారు.

"అది కాదు నాయనా నువ్వు అపార్థం చేసుకోకు. నేను అనుకునేది ఏమంటే—నువ్వు మామూలుగా చూడటానికే వస్తే ఇంత తక్కువ వ్యవధితో రావు. ఒక వేళ మీ అన్నయ్యగారితో ఏమైనా మాట్లాడటానికి వచ్చావేమోనని నా ఉద్దేశం. అందుచేత అట్లా అడిగాను."

ఈ వివరణతో భాస్కరం అర్థం చేసుకున్నట్టు అగపడ్డాడు. కాని అతడనుకున్నది వేరు. అతడు తన ధోరణిలో కొత్త క్రొత్త సందేహాలలో క్షణకాలం మునిగి తేలి చివరికన్నాడు.

"లేదు. నేను బయలుదేరే టప్పుడు ఏ ఉద్దేశ్యంతో బయలుదేరానో నాకు జ్ఞాపకం లేదు. కాని ఇప్పుడు నే నతనితో ఇంక మాటాడటానికి ఏమీ లేదు"

పాపం భాస్కరం తూచి తులమెత్తు ఏవంకా మొగ్గకుండా మాట్లాడాడు కాని ఈ మాటలు లక్ష్మమ్మగారికి ఆశాభంగం కలిగించటమే కాక కాస్త భయచకితను కూడా చేశాయి. అందుచేతే ఆమె క్షణకాలం వెనుక ముందు లాడి చివరకీవిధంగా ప్రశ్నించి చూచారు.

"చలపతి నీకెట్లా తారస పడ్డాడూ."

భాస్కరం ఆ సరికైనా గ్రహించలేదు. ఈ ప్రశ్నకు ఒక మామూలు ప్రశ్నకు ఎట్లా జవాబిస్తారో అట్లానే అదీ బహు సంక్షిప్తంగా చెప్పాడు.

"వస్తూ త్రోవలో శ్రీకాకుళంలో దిగాను"

లక్ష్మమ్మగారు ఇంకే మనుకున్నారో ఈ జవాబుతో తమ ఉద్యమం విరమించు కున్నారు. పిదప మళ్లా ఆమె ఆలోచనలో పడవలసి వచ్చింది. ఇంక ఉన్నది ఒక్క అంశమే. కాని ఆ విషయమై ప్రస్తావించటానికి ధైర్యం కూడదీసుకో వలసి వచ్చింది. చివరకు అన్నారు.

"అయితే చిట్టెని ఎప్పుడు చూపిస్తావ్ నాకూ?"

ఆమె ఏమో అనుకున్నారు గాని ఈ ప్రశ్నించే పద్ధతి ఆమె చెవులకు అపశ్రుతిగానే వినవచ్చింది. భాస్కరం మౌనం వహించగా ఆమె అన్నారు.

"అది కాదయ్యా! యీ యేడాది సంవత్సరాదికి అక్కడకు వెళ్ళకండి. తిన్నగా ఇక్కడకు వచ్చేసేయండి. ఈసారి నా పురిటికి మా అక్కయ్య రాగలుగుతుందను కోను. నీకు దయవుండి ఒక నెల్లాళ్లు ఉండగలుగుతే ఆ బెడదకూడా ఒడ్డెక్కిపోతుంది. లేక వెంటనే వెళ్ళవలసి ఉన్నా బాధ లేదనుకో - నా తిప్పలు నేను పడతాను. ఊరికేనే నే చెప్పాను."

లక్ష్మమ్మగారిట్లా క్రిందపడి మీదపడి ఏదో చెప్పటం పూర్తిచేశారు. కాని భాస్కరం తన మౌనం వీడలేదు. పైగా క్షణక్షణం అతని ముఖం రంగులు మార్చుకొంటోంది. లక్ష్మమ్మగారు కొంతసేపాగి చివరకు విషయానికి వచ్చారు.

"మేం అప్పుడు రావడానికి సర్వ సన్నాహాలూ చేసుకున్నాం. తీరా బయలుదేరే వేళకు అతిహాసీల్దా రెవరో వచ్చి పడ్డారు."

పోనీ నేనైనా వద్దామంటే ఎన్నడూ ఒక్కసారైనా ప్రయాణాలు చేసిన దానిని కానాయె. ఆకాడికి పోనీ మర్నాటికైనా బయల్దేరుదామన్నాను. కాని ఆయన సంగతి తెలుసుగా అంతా అయిన తరువాత బయల్దేరడమేమిటి? నవ్వుతారు! మన పిల్లను మనం ఇవాళ కాకపోతే ఇంకోనాడు చూస్తాం తొందరేం?' అన్నారు." అంటూ లక్ష్మమ్మగారు క్షణకాలం ఆగి "ఏతావాతా మళ్లా కదలడమయ్యిందే కాదు. మూడవ నెలంటే ఐదవ నెల విదియంటే అల్లా అయిపోయాయి. ఇప్పుడు ఆరో నెల కానోసు! ఇంత వరకూ రావడమయ్యిందే కాదూ..." అంటూ ఇంకా ఆమె ఏదో చెప్పబోతున్నారు. కాని భాస్కరం మధ్యలో అపవారిస్తూ అన్నాడు—

"అదంతా ఎందుకు వదినా! ఇప్పుడు మీరు రాదలచుకోక పోతేమాత్రం కాదనటానికి నాకేం హక్కు ఉంది!" భాస్కర మిట్లా ప్రశ్నించేసరికి లక్ష్మమ్మగారు ఆగిపోయారు. తరువాత అతడు ముఖాన కనుపిస్తున్న వికృత హాసంకూడా క్రమక్రమంగా క్షీణిస్తుండగా చెప్పసాగాడు.

"ఎట్లానైనా నేను అన్నదమ్ముడి వాడినికదా వదినా! నాకు మీరు చేసినది కూడా తక్కువ కాదు... నాన్నగారు చిన్నప్పుడే పోయారు. అమ్మకూడా జ్ఞానం వచ్చాక పోయింది. మీరే పెంచి పెద్దను చేశారు. చదువు చెప్పించారు. పెండ్లికూడా చేశారు. ఇంకా మీనుండి ఏదో ఆశించడం అన్యాయం కాదా వదినా..." అంటూ చప్పన ధోరణి దానంతటదే మారిపోగా "పెండ్లికాక ముందల్లా మీ బిడ్డవంటి వాడినే అయినా పెండ్లయిపోగానే అకస్మాత్తుగా పెరిగి ఒక్కసారి పెద్దవాడినయి పోయాను." అంటూ నిగ్రహంకోసరం వ్యర్థ ప్రయత్నాలు చేస్తూ "ఇప్పుడు పిల్లల తండ్రినికూడా అయానా నాతో మీరు సమంగా కక్షకట్టి సాధించవచ్చు" అంటూ కంఠం పూడుకుపోగా ఆగిపోయాడు. అతని కండ్లలో నీళ్లు సుడులు తిరగ నారంభించాయి.

మితభాషీ ధీరస్వభావుడూ అయిన భాస్కరంకు కన్నీటితో కార్యాలు సాధించటం అలవాటు లేదు. ఆ విషయం లక్ష్మమ్మగారికి బాగా తెలుసు. అట్టివాడు ఇట్లా కరిగి కన్నీరౌతూ ఉంటే ఆమె విహ్వల చిత్త కాసాగారు. భాస్కరం మరల ఆరంభించాడు.

"ఒకనాడు కాదు రెండునాళ్లు కాదు. నిండు రెండేండ్లు గడిచిపోయాయి. ఈలోగా ఒకసారికూడా నేను రాలేదు. మీరు గట్టిగా రమ్మనలేదు. రెండేండ్లు మీ రెప్పుడైనా నన్ను చూడకుండా ఉండగలిగారా వదినా! చివరకు ఈనాడు నా అంతట నేను వచ్చాకైనా ఏమిరా ఇట్లా చేశావని మందలించలేదు! చివరకు నువ్వుకూడా—మా అమ్మ తరువాత అమ్మకన్నా ఎక్కువగా చూసుకున్న దానివి నువ్వుకూడా అడగలేదు. చిన్నపిల్లకాబట్టి—దానికి నేను చేసిన ఘోరపాపమేమిటో ఇంకా తెలియదు కాబట్టి అది అడిగింది"

భాస్కరం ఆగాడు. అయినా లక్ష్మమ్మగారు మాటాడలేదు. ఆమె కాస్థితిలో భాస్కరం అపశ్యారోపణలను ఖండించటానికి ధైర్యం చాలింది కాదు. భాస్కరం క్షణకాలం తరువాత మళ్ళా ఆరంభించాడు. అతడి దాపరికి దుఃఖప్రవంతి తొలివెల్లువలు క్షీణించగా కొంత స్తిమితమైన ధోరణిలో చెప్పసాగాడు.

"నాకు ఒక్క సందేహం ఉంది. నిజానికి నేను చేసినది పొరపాటు అవునో కాదో కాలమే ఋజువుచేయాలి. ఎందుచేతంటే అతడు తనంత తాను పరీక్షించటానికి ప్రయత్నించటం లేదు కాబట్టి! కాదన్నా ఒకవేళ పొరపాటే అయితేమాత్రం— అది ఇంక మరి దిద్దుకోరానిదే కదా వదినా? కాగా ఆయన అభిప్రాయాన్ని ఒక్క ఈ పెండ్లి విషయంలో కాక ఇంకే విషయంలోనైనా ఎన్నడైనా ఎప్పుడైనా వ్యతిరేకించడం జరిగిందా? అదైనా అతడు మనస్ఫూర్తిగానో, కాకనో చివరకు దిగిరావటం వల్లనే జరిగింది కాని అతను కానూ కూడదూ అని పట్టు పడితే ఈ పెండ్లి చేసుకునేవాణ్ణా వదినా? అట్టి దానిని అతను క్షమించక పోవటంలో ఉద్దేశమేమిటో? నేనూ మూర్ఖుణ్ణే అయితే......అజన్మాంతం ఉండవలసిన మా బంధం తెగిపోవలసిందేనా?" అంటూ క్షణమాగి మళ్లా గిర్రున తిరిగే కన్నీటితో చెప్పసాగాడు.

"ఒక చిన్న దోషంకోసరం అతడు తనరక్తంలో రక్తం తన జీవంలో జీవం—సమస్తం పంచుకుపుట్టిన నన్ను ఎప్పటికీ కూడా దూరం చేయడానికి వెనుకాడటం లేదు. లేక ఇది శిక్షించటమే అయినా ఇంత అన్యాయమైన శిక్ష తగదు. ఇది ఎంత ఘోరమైన శిక్షో తెలుసా వదినా?" భాస్కరం తనను తాను సంబాళించుకోటానికి క్షణకాలం ఆగాడు. కాని ఆ కాలం అతడు మరీ దుర్బలుడవటానికే ఉపయోగపడింది. అతడు స్పష్టాస్పష్టపు మాటలతో చెప్పసాగాడు.

"ఆనాడు బారసాలకు వాళ్ల అక్కలూ చెల్లెళ్ళూ బావలూ అన్నలూ తండ్రులూ తల్లులూ అంటూ పదిమంది చేరితే వాళ్ళ అందరి నడుమా నేను ఒక్కడిని! వాళ్లు పదే పదే ప్రశ్నించే వారు. నేను ఏమని చెప్పను? నేను నిజంగా చెబుతున్నాను. మీరు ఏమైనా చేయవచ్చేమో గాని అంతనుండి మున్ను నన్ను చిన్నబుచ్చటానికి సాహసిస్తారనుకోలేదు. కనీసం నువ్వైనా నాకు తల్లీ తండ్రీ లేరన్న సంగతి అన్నయ్యకు జ్ఞాపకం చేస్తావనుకున్నాను." అంటూ గొంతు పెగలక కొంతసేపు ఆగి అది మరల స్వాధీనం కాగా మళ్ళా ఆరంభించాడు "ఆనాడు క్షణక్షణం మీకోసరం ఎదురుచూశాను. పీటలమీద కూర్చుని ఉన్నానే కాని లేచేవరకూ ఉండీ ఉండీ ద్వారంవంక చూస్తునే ఉన్నాను. చివరికా వేళ దీపాల వేళ వరకూ కూడా నా ఆశ ఉడిగిపోలేదు. వచ్చి త్రోవలో బస్సు పాడయ్యిందనో రైలు ఆలస్యమయ్యిందనో చెపుతారనుకున్నాను. కాని... కాని......అట్టి దేమీ జరగలేదు."

భాస్కరం ఈసారి వచ్చిన దుఃఖపు వెల్లువను నిగ్రహించుకోవడానికి చాలా శ్రమపడవలసి వచ్చింది. అతని గుండెలూ, కంఠం, పెదవులూ, ముఖంలోని ప్రతి కండరం ఎంతో కష్టపడి

చివరకు సాహస్యంకొక పట్టు విడిచేశాయి. వెంటనే భాస్కరం ముఖం దాచేసుకున్నాడు. అతను మళ్ళీ తేరుకునేసరికి ఒక పావుగంట పైగా గడిచింది. ఇంతసేపూ ఆ గదిలో గాఢనిశ్శబ్దం వెలసింది.

భాస్కరం తలయెత్తి చూసేసరికి ఎప్పుడు వచ్చిందో శారద కూడా అక్కడనే ఉన్నది. ఆమె తల్లి వెనుక నిలుచుని చకిత నేత్రాలతో పినతండ్రివంక చూస్తున్నది. పిల్లలిద్దరూ బిక్కబోయి క్షణకాలం భాస్కరం వంకా క్షణకాలం తల్లివంకా చూస్తూన్నారు. లక్ష్మమ్మగారి కండ్లు ఎఱ్ఱగా ఉన్నాయి. పరాయత్త చిత్తాన్ని ప్రతిఫలించే ఆమె ముఖంలో రోషంకోపం ఆవేదనా చిహ్నాలుగూడా సంకీర్ణంగా ప్రతిఫలిస్తున్నాయి.

భాస్కరం ఆ తరువాత మరికొంతసేపు కూడా మౌనంగానే మిగిలిపోయాడు. పిదప అన్నాడు. అతనిగొంతు ఆ వాతావరణంలో దట్టమైన వర్షానంతరం కాసే చక్కటి ఎండ కలిగించే అనుభూతిని కలిగిస్తోంది.

"నేను దీని నేమీ మనసులో పెట్టుకోలేదు వదినా! ఆయన ఈనాటికి కాకపోతే యింకొక నాటికైనా తన పట్ల పొరపాటును గుర్తిస్తాడనే ఆశిస్తూ వచ్చాను. కాని ఆయన ఇట్లా ప్రతివిషయంలోనూ మమ్మల్ని ఎడపెడుతూనే వస్తుంటే చివరకు ఆశ్చర్యపడవలసి వస్తోంది. దలపతిని నాతో మాటమాత్రమైనా అనకుండా ఇంకొకచోట పెట్టేసరికి పరిస్థితి నీ విధంగా అర్థంచేసుకోవలసి వచ్చింది. నాకు పెండ్లి కాకముందల్లా ఏమనేవాడూ, ఆ భాస్కరాన్ని కావా వదినా?" భాస్కరం ప్రశ్నించి జవాబుకోసరంలా క్షణకాలం ఆగాడు. పిదప తానే జవాబును సూచిస్తూ అన్నాడు. "పోతే 'ఆమేగదూ మారింది! కాని ఆమె తను అనుకున్న మనిషి అవునో కాదో తెలుసుకోవడానికి ఒక్కసారైనా ప్రయత్నించారా వదినా?" అంటూ కాస్త కాస్త వ్యవధితో "అన్ని విషయాలూ అందరకూ తెలియవు వదినా—కాని దురదృష్టవశాత్తు చాలామంది ఈ విషయాన్ని అంగీకరించరు. అందువల్లే తాము మోసపోయి నష్టపడటమే కాక ఇతరులను కూడా అందుకు గురిచేస్తూ ఉంటారు" అంటూ ఆగిపోయాడు.

కాని లక్ష్మమ్మగారు అప్పటికీ ఏమీ మాటాడలేదు.

మళ్లా కొంతసేపు పోయాక భాస్కరమన్నాడు. అతని గొంతు ఆ నిశ్శబ్ద వాతావరణంలో బహు మందరంగా కించద్వేదనాపూరకంగా దీనంగా వినపడుతోంది.

"నేను ఎవరికైనా ఏమని సంజాయిషీ చెప్తానువదినా! 'నేను అయోగ్యుడను—అందుచే నా వారు నన్ను ఎడపెట్టారు' అని చెప్పుదునా లేక, 'నా వారు ప్రేమాభిమానాలు లేనివారు అందుచేత నన్ను ఎడపెట్టారు' అని చెబుదునా? ఏమని చెపితే బాగుంటుంది చెప్పూ?"

భాస్కరం ఆగిపోయాడు. గదిలో ఎప్పటి నిశ్శబ్దమే తాండవించసాగింది.

కొంతసేపు పోయాక భాస్కరం చేతి గడియారం చూసుకొని ఇంకా కాస్తవ్యవధి ఉండగా ఓ దీర్ఘ నిశ్వాసం విడిచి అన్నాడు. అతడి దృష్టిశూన్యంలో ఏమో చూస్తోంది.

"మాతల్లి కన్న ముగ్గురిలో ఒకడు చాలాకాలంక్రితమే కుటుంబానికి దూరమయ్యాడు. అతడు ఉన్నా లేనట్టే అవసరాలకు కాకుండా ఏ రెండుమూడేళ్ళకో ముఖం చూపి పోతూ ఉంటాడు. ఇంక నే నున్నాను. నా నుదుటను కూడా అదే వ్రాసి, ఉందేమో!"

గడ్డంక్రిందచేయి చేర్చి అట్లా శూన్యంలోకి చూస్తూ భాస్కరం ఉండుండీ ఉడిగి చెపుతున్న మాటల నన్నింటినీ వింటున్న లక్ష్మమ్మగారు ఒక్క ప్రశ్నకు గాని ఒక్క సందేహానికు గాని జవాబివ్వలేదు. ఆమె వింటున్నారా లేదా అన్నట్టు నిశ్చలలై కూర్చుని ఉన్నారు. కాని భాస్కరం చివరి మాటలకుమాత్రం ఆమె జవాబిచ్చారు. అయితే అది వెంటనే కాదు. భాస్కరం మాటాడి విడిచిన కొంతసేపు తరవాత ఆమె అన్నారు. ఒక్క కదలికతో కూర్చున్న పద్ధతి మార్చుకుంటూ ఆమె భాస్కరం వంక ఒకసారి చూసి పిదప క్రిందపడి ఉన్న ఏ చీపురుపుల్లనో ఏరుతూ అన్నారు.

"అది ఒక్కొక్కరి జాతక లక్షణం నాయనా! ఎంతచేసీ ఏమి చేసీ కూడా మాట దక్కించుకో లేకపోవటం దౌర్భాగ్యం! ఏం చెప్తాం?"

లక్ష్మమ్మగారీ మాటలని పిదప ఒక దీర్ఘోపన్యాసానికి ఆయత్తులు కాసాగారు. అంతవరకూ లక్ష్మమ్మగారి భావాన్ని ఎట్లానో అర్థంచేసుకుంటున్న భాస్కరం ఆమె పర్యవసానాభిప్రాయం వింటూనే క్షణకాలం నీరవుడయ్యాడు. పిదపకొంత ఆలోచనానంతరం ఏదో చెప్ప నుద్యమించేసరికి లక్ష్మమ్మగారారంభించారు. ఆమె అన్నారు.

"ఆయనకు కొన్ని విషయాలు తెలియవ్! చెపితే వినరు! అసలు ఎదుటివారిని మాటాడ నివ్వరు! ఏం చేస్తాం?"

లక్ష్మమ్మ గా రాగారు. ఆ ప్రశ్నధోరణికూడా ఆమె దీర్ఘోపన్యాసాయత్తతనే సూచిస్తోంది. కాని అది సాగలేదు. లక్ష్మమ్మగారు-మళ్ళీ ప్రారంభించబోయేసరికి పెరటిద్వారంవద్ద సూరమ్మగొంతు వినిపించింది. అందుచేత ఆమె లేచి వెళ్లక తప్పిందికాదు. ఈలోగా భాస్కరం వాచీ ప్రయాణకాలాన్ని సూచించసాగింది. భాస్కరం లేచి వదినగారివద్దకు పోబోతూ ఉంటే ఆడవాళ్లిద్దరూ రహస్యం మాట్లాడుకున్నారు. భాస్కరం ఇవతక్క వెళ్లిపోబోయాడు. సూరమ్మ అంటోంది.

"భాస్కరం బాబుకు కూతురా!...చెప్పావుగావు." భాస్కరంబుద్ధిని అణిచిపెట్టి అక్కడే నిలుచుండిపోయాడు ఇంతలో సూరమ్మ మళ్లా అన్నది.

"అవును. అది బాగోదు కూడాను."

అంతే అరగొండు పొడివాక్యాలతోనూ లక్ష్మమ్మగారి ధన సంపాదనా యత్నాలను గూర్చికలిగిన భాస్కరం సందేహం పూర్తిగా తీరిపోయింది.

తరువాత లక్ష్మమ్మగారు మూరమ్మదగ్గరనుండి తెరిపి చేసికొని రాగానే భాస్కరం పైమయ్యిందని తెలుసుకున్నాడు.

9

మరునాడు ప్రొద్దున ఊరునుండి వచ్చిన పద్మనాభం గారు రెండిళ్ల వాకిట కాళ్ళు చేతులు కడుక్కుంటూనే "భాస్కరం ఉన్నాడా" అన్నారు. వెనకటింటి వరండాలో కాఫీపొయ్యి రాజేస్తున్న లక్ష్మమ్మగారు అతను గత దినమే వెళ్ళిపోయాడని చెప్పగా—

"నే ఉండమన్నాను" అన్నారు ఎదురుగా ఉన్న శారద వంక చూస్తూ.

"సెలవు లేదట" అన్నది శారద.

"అయితే ఆ కొడుకు ఎందుకు వచ్చాడూ! మొహం చూపించి పోవడానికా?" అంటూ బట్టలు మార్చుకోవడానికి ఇంట్లోకి వెళ్లారు. వెంట శారద కూడా వెళ్లింది. తరువాత ఒక్క నిముషములోనే బట్టలు మార్చుకొని తిరిగివస్తూ—

"వాడినే మీ మరిదీ నువ్వూ తీరికగా కూర్చుని పిలిచారట ఎందుకూ" అంటూ వచ్చి కాఫీ పొయ్యికి ఎడంగా గోడను చారబడి కూర్చున్నారు.

లక్ష్మమ్మగారు మాటాడలేదు.

పద్మనాభంగారు తమ ప్రశ్నను రెట్టించగా ఉదాసీన స్వరంతో అన్నారు.

"ఆ చెప్పినవాళ్ళే అడగలేకపోయారా?"

పద్మనాభంగారు వసారా స్తంభంవద్ద నిలుచునివున్న శారదవంక చూసి నవ్వుతూ "నువ్వు చెప్పకూడదూ" అన్నారు భార్య నుద్దేశించి.

కాని లక్ష్మమ్మగారు అనుకూలంగాని ప్రతికూలంగాని అన లేదు. తరువాత పద్మనాభంగారు గొంతుమార్చి సానునయం ధ్వనించే స్వరంతో,

"కోపం ఎందుకు తెచ్చారూ?" అన్నారు.

ఈసారి లక్ష్మమ్మగారు కాస్తతాలి జవాబిచ్చారు.

"ఎందుకొస్తారూ? మనసు నొప్పించే పిల్చారు."

"అదిసరే ఎవరి మనసు నొప్పించింది ఎందుకు నొప్పించింది?"

ఈ ప్రశ్నకు చాలాసేపు ఊరుకొని పిదప జవాబిచ్చారు.

"తనకు తల్లీ తండ్రీ లేని లోపము ఈనాడు దిగబడిందా వెర్రాడికి."

"అంటే"

"బాలసార పీటలమీదకు ఒంటరిగా పోవలసిన ఖర్మం పట్టి ఉండదు."

"ఆటంకాలొస్తే వాళ్లు మాత్రం రెక్కలుగట్టుక ఎగురుతా లేమిటి."

"రెక్కలుగట్టుక ఎగరకపోయినా బిడ్డపుట్టిన ఆరుమాసాల వరకూ పుట్టినబిడ్డను చూడబోవటానికి నిర్లక్ష్యం చేసిఉండరు."

ఇట్లా అంటునే ఆమె కాఫీగ్లాసు ఎదుటనుంచి అక్కడ నుండి వీధియింటిలోకి వెళ్లిపోయారు.

లక్ష్మమ్మగారు ప్రయత్నపూర్వకంగానే చివరి జవాబును కొత్త పదును పెట్టి విడిచారు. అంతవరకూ ప్రతి జవాబుకూ రంగులు మార్చుకుంటూ వచ్చిన పద్మనాభంగారి ముఖం ఆ చివరి జవాబులో జేవురించి ఊరుకుంది. కాని లక్ష్మమ్మగారిచ్చిన విరామంలో కొంత స్వస్థతకి చేరుకోసాగింది. అంతలో లక్ష్మమ్మగారు తిరిగి వచ్చారు. ఆమెను చూస్తునే పద్మనాభంగారు అడిగారు.

"అయితే ఏడ్చి ఎవరిని సాధిస్తారూ?"

ఈ సంభాషణ జరిగే అంతసేపట్లోనూ లక్ష్మమ్మగారు భర్త ముఖంవంక చూడలేదు: ఈ ప్రశ్న యిట్లా వేసేసరికి అంతకన్నా ఆ గొంతు వినేసరికి ఆమె ఒకసారి భర్తముఖంలోకి క్రీగంటను చూశారు. అంతే చివరివరకూ మరి మాటాడలేదు. పద్మనాభం గారు ఉత్తేజితస్వరంతో ప్రారంభించారు.

"చేసేవాడుంటే ప్రతివాడూ చివరివరకూ చేయించు కుంటాడు." అంటూ కొత్త ఎమినిచ్చి మరికాస్త వేడి హెచ్చగా "ఈనాడు తలపుకొచ్చి ఏడుస్తున్న అమ్మ నాన్నా వీడికి పదేళ్ళప్పుడు ఒకళ్లూ పదిహేనేళ్ళప్పుడు ఒకరూ పోయారు. ఆనాటి నుంచీ—వీడికి ఇప్పుడు పాతికేళ్లు పైబడ్డాయి ఈనాటివరకూ ఎవరు చేశారు. ఆ పెద్దవాళ్ళు కొత్త సమర్థుడయ్యాడూ అవేసరికి పోయి ఖరగ్‌పూర్‌లో కూర్చున్నాడు. పదేళ్లయి ఉద్యోగం చేస్తున్నాడు ఒక్క దమ్మిడీ పంపాడా? ఇంకా చాలదని ఏడుస్తూ సాధిస్తుంటే గుంజుకు పోతాడు.

మరి వీడికి ఇంటల్లూ విద్యేలా—ఆ చదువుల కాలంలో చేసాలా చదువూ, పెండ్లీ ఎలా జరిగాయి? నాన్న మూటకట్టి ఉంచిన డబ్బేనా ఏమీ లేదుకదా? వీడికింత చేసినది చాలక ఇంకా వీడు పిల్లల్నికంటే పిల్లలకూ—ఆ పిల్లలు మళ్లా పిల్లల్ని కంటే ఆ పిల్లలకూ కూడా చేసే చేయాలా? చేయకపోతే ఏడ్చి సాధిస్తాడూ?"

అంటూ క్షణమాగి ఈసారి కొంత వేడి తగ్గగా—

"నా కెవరు చేశారు. నాకు మా నాన్న వీడికి నేను చేసిన పాటిలో సహస్రాంశమైనా చేయలేదే. ఏదో గాలి కబ్బిన చదువు వాళ్లకరగని వరకూ చదువుకున్నాను—అలాంటప్పుడు నేనెంత ఏడవాలి, ఎవరిమీదపడి ఏడవాలి?"

అంటూ మరొక విరామంతో ఈసారి పూర్తి చేశారు.

"చేసేవాడుంటే—చెప్పేవాడుంటే అందరూ ఏడుస్తారు! ఏడుపుల కేం భాగ్యం!!"

అంటూ పూర్తి చేశారు.

లక్ష్మమ్మగారు మాటాడలేదు. ఉదయం పది గంటలే విరా, మబ్బులేని ఎండకాస్తున్నా, పద్మనాభంగారు మాటాడి విడిచిన వెనక ఆ వాతావరణం లక్ష్మమ్మగారి పాలిట ఎట్లా ఉన్న

దంటే, కొత్త మెరుపుల్లో కొంత కృత్రిమంగా కలిసి వెలిసిన సాయం సంధ్యలా ఉంది.

రెండు మూడు నాలుగు ఐదు నిముషాలు అట్లానే గడిచాయి. పద్మనాభంగారేమీ మాట్లాడలేదు.

కాని లక్ష్మమ్మగారు మాత్రం ప్రతిక్షణం ఏ క్షణాన ఆకస్మాత్తుగా పెళ పెళమంటూ ఉరుములు వినవస్తాయోనని ఎదురు చూస్తూనే ఉన్నారు.

పది నిముషాలు గడిచాయి. అంతటితో పద్మనాభంగారు ఏమనుకున్నారో ఏ విధమైన తిరిగి వాక్యం పలకకుండానే అక్కడినుండి లేచి వెళ్లిపోయారు.

10

అది ఒక లోపమే ఐతే—లక్ష్మమ్మగారిలో మనుష్యులలో సాధారణంగా కనపించే పాటి తార్కిక శక్తి కూడా లేదు. ఆ లోపాన్ని అంగీకరించవలసిందే. ఆమె సాధారణంగా చేసేపనులు చెప్పే మాటలూ నేనివి పరిశీలించినా ఈ విషయం స్పష్టమౌతూనే ఉంటుంది. శివరాత్రి ముంగుజేసి అనాడు ఏదో మాటలలో తనంత తానే మళ్లా గతాన్ని త్రవ్వటం చూసినా ఆ విషయమే స్ఫురిస్తుంది.

అది—నాడు భాస్కరం ఆమె ముందు హృదయం విప్పి గాయాలను ఒకటొకటే చూపడంవల్ల నిర్వ్యాజ హృదయౌదార్యంతో లేక ఇంకే ఆంతరంగికములైన భావాల పరిణతి ఫలమో తెలియదు, గత రెండేండ్లయి అంతరాంతరంగా మూకీభావం వహించిన భాస్కరం విషయాలను పురస్కరించుకొని అతడి తరఫున భక్తితో వాదన ఆరంభించింది.

నిజానికి ఆమె పద్మనాభంగారి ధోరణిని, ఆయన మాటల వెనక అనుక్షణం ప్రతిబింబించే అతని హృదయాన్ని అర్థం చేసుకోవటానికి ప్రయత్నించి అర్థం చేసుకొని ఉంటే ఆ విషయమై ప్రస్తావించటం ఎంత నిష్ప్రయోజనమో తెలుసుకొని ఉండేవారు. కాని అట్లా జరగలేదు.

ఆ నాడు మాఘ మాసపు మేఘాలు ఆకాశాన్ని మూసి పట్టి ఉంచి ఉండి ఉండి చిరచిరలా అడపాతడపా కొద్ది కొద్దిగా వర్షిస్తున్నాయి. మధ్యాహ్నం మూడు గంటల వేళ భార్యాభర్తలిద్దరూ తీరికగా ఒకరు చాప చింకపైనా వేరొకరు మంచంపైనా ముఖాముఖీగా కూర్చుని విచారణ ఆరంభించారు. పార్వతి లక్ష్మమ్మగారి ప్రక్కనే చాపపై మధ్యాహ్నం నిద్ర తీస్తోంది. శారదా జానకులు మరికొందరి పిల్లలతో వెనుకటింటికూర్చుని ఏదో ఆడుకుంటున్నారు.

విచారణ శాంతి ప్రస్తావనానంతరం ఇట్లా సాగింది. లక్ష్మమ్మగారు భర్త చేసిన ఆరోపణను ఖండిస్తూ అన్నారు.

"అన్యాయం మాట్లాడకండి! అతనిని నిరోధపెడితారూ! అతనితో మాట మాత్రమైనా అనకపోతే అతనికెలా తెలుస్తుంది."

ఈ సారి సుగుణమేమంటే లక్ష్మమ్మగారు వెనకటిలా పద్మనాభంగారిని బోనులో నిలువబెట్టకుండా బోనులో నిలుచున్న మరిదిని రక్షించుకొనే ప్రయత్నంలో మాట్లాడుతున్నారు. అందుచేత సంభాషణ సాఫీగా సాగింది. పద్మనాభంగారు శాంతంగానే అడిగారు.

"అంటే నేను పెళ్లి వాడిని నోటితో యాచించాలనా?"

"పోనీ అతడితో కూడా నా భాగానేనా అన్నారా?"

"అలా అనకేం అంతకన్నా బాగానే అన్నాను."

"ఎప్పుడూ?"

ఇది మరిది మాటలను తలచుకొని లక్ష్మమ్మగారు అనుమానిస్తూ అడిగారు. పద్మనాభంగారు కూడా వినోదంగానే జవాబిచ్చారు.

చలపతి ఐదవ తరగతి పాసైన ఏడాది—అంటే ఏడెనిమిదేండ్లయి అప్పుడే అనకాపల్లిలో కాపురం ప్రారంభించిన రోజులలో—వాళ్ల ప్రమోషన్ల లిస్టులు ఇనస్పెక్టరుగారికి పంపకముందే అప్పలస్వామి మేష్టరువచ్చి వాడిని 'ఫేస్' చేస్తున్నట్టు చెప్పారు. నేను ఆ రోజునాటి రెండు మూడు రోజులలోనే నీపేర ఉత్తరం వ్రాస్తూ అందులో ఇలా చలపతి ఈ యేడాది ఐదవ తరగతి ప్యాసయ్యాడు. అని వ్రాశాను.

పద్మనాభంగారు ఆగారు. లక్ష్మమ్మగారు కొంత ఆలోచించి ఒక పాయింటు పట్టుకొని అడిగారు.

"అంతేనా!"

"కాకపోతే!" పద్మనాభంగారు అవ్యవధానంగా అందుకున్నారు. "మరేమని వ్రాయమన్నావ్? అయ్యా నా కొడుకు ఇంక పట్నంలో చదువవలసి ఉన్నది! దయచేసి వాడిని నీ యింట పెట్టుకొని నన్ను కటాక్షించు అని వ్రాయాలా?"

ఇది ఎట్టి కుతర్కమో తర్క శాస్త్రంతో పరిచయం ఉన్నవాడు కాదు కదా దాని ముక్కు మొహం తెలియనివారు కూడా చెప్పవచ్చు. కాని ఇద్దరు అసమానుల మధ్య సాగే వాదం సాధారణంగా యిట్లానే ముగుస్తూంటుంది. దానితో బలహీనుల యుక్తులన్నీ ఎంత బలమైనవైనా గాలికిధూళికి పోవటం వారు నిరుత్తరులై ఊరుకోవటం సర్వ సాధారణం.

లక్ష్మమ్మగారు కూడా ఇట్టి స్థితిలోనే నిరుత్తరులై ఊరుకున్నారు. కాని పద్మనాభంగారు కూడా మాట్లాడక పోయేసరికి అది ఒక ప్రశ్న కాకపోయినా వేసి చూశారు.

"అయితే దానికతనేం జవాబిచ్చాడూ?"

"—అసలు జవాబే లేదు"

దానితో ఆమె మరి మాట్లాడలేదు. కొంతసేపు పోయాక పద్మనాభంగారే అన్నారు.

"కొడుకున్న యాచించావనే కట్టు. అంత సుఖంగా ఉండటానికి ప్రయత్నించే వాడితో ప్రయోజన మేముంటుంది? ఉన్నా అదే మాత్రం సవ్యమైనది?"

అతనాగారు.

లక్ష్మమ్మగారికి ప్రత్యర్థి వాదంలో కొంత కూడా నమ్మకం లేదు. అయినా సర్వం అంగీకరిస్తున్నట్టు వింటూ ఊరుకున్నారు. తరువాత ఆమె ధోరణిలో ఆమె ఆలోచిస్తుండగా పద్మనాభం గారు కూడా అట్లానే తమ ధోరణిలో తాము ఆలోచిస్తూ చివరకు ఒక దీర్ఘ నిశ్వాసం విడిచి అన్నారు.

"నీకు నువ్వూ నీ కుటుంబం తప్ప లోకం తెలియదు. మనుష్యులంతా నీ వంటి వారూ కారు—లోకమంతటా ఇక్కడి నీ జీవితం లానూ ఉండదు.

పట్టణాలకూ పల్లెలకూ సహస్రాంతం తేడా ఉంది. పల్లెటూరి వారివి కుటుంబాలు వేరైనా జాతులూ చివరకు కులాలూ వేరైనా వారిలో వారికి ఆత్మీయత ఉంటుంది. శుభాశుభాలకు ఒకరికొకరు అడ్డుపడతారు. వారిది పొయ్యిలు వేరైన ఒక పెద్ద సమిష్టి కుటుంబం. కాని పట్టణ వాసులు అలా కాదు. ఒంటరి జీవులు. పొరుగువాడింట దొంగలు పడ్డా చూస్తూ ఊరుకునే బాపతు. ఎవరికి వారే చిన్నా నా పొట్టకు శ్రీరామ రక్ష అనుకునే స్వభావాలు వారివి. సమస్తం రూపాయలతో పైసలలో కొలుచుకోవటానికి అలవాటు పడ్డవాళ్ల స్వభావాలు చివరికట్లా తయారౌతాయి. వాళ్లే కాదు పదివాళ్లు నువ్వు అక్కడ ఉంటే నువ్వూ అట్లానే తయారౌతావు. అది వాళ్ల దోషం కాదు. వాళ్ల పరిస్థితుల దోషమనాలి" అంటూ కొంత ఆగి మళ్లా—

"ఇంత ఎందుకు భాస్కరాన్నే తీసుకో! వాడెన్నడైనా ఇట్లా మారుతాడని కలలోనైనా అనుకున్నామా! వాడు ఆదిలో రెండేళ్లు మనను చూడకుండా ఉండగలిగే మనిషేనా? పట్టణ జీవితం వాడిని ఎలా మార్చేసిందో చూడు. పరీక్షలు పాసై తన ఇష్టం వచ్చిన ఉద్యోగం, తను ప్రేమించిన అమ్మాయి, తన భవిష్యత్తూ అంటూ స్వార్థమే చూసుకున్నాడుగాని వాడిని అంత వాడిని చేసిన నా ఇష్టా యిష్టాలేమో, వాడి మీద నేను పెట్టుకొన్న ఆశలేమో కనీసం ఊహించడానికైనా ఒక్కసారైనా ప్రయత్నం చేశాడా! నీవే నాకు ఇన్ని కబుర్లు చెబుతున్నావు. నేను కూడా వీడిలా నా స్వార్థమే చూచుకుంటే వీడెక్కడ ఉండేవాడు. ఏమై ఉండేవాడు?"

అని ప్రశ్నించి ఆగిపోయారు. లక్ష్మమ్మగారికి తమ స్వల్ప లోకజ్ఞానంతో పద్మనాభంగారు నిర్వచించిన సత్యాలను అర్థం చేసుకోవటమే శక్తికి మించిన పని. అట్టిది ఆమె అందలి నిజానిజాలను తర్కించుకోలేదంటే అందులో ఆశ్చర్యం లేదు. పోతే భాస్కరాన్ని గూర్చి ఆయన చిత్రణం మాత్రం బాగానే అర్థమయ్యింది. అంతటితో ఆమె ఒక విచిత్రమైన అనుభూతిలో పడ్డారు. ఒక మనిషి తాను తెల్లగా చూస్తున్న లోకాన్ని చూస్తుండగానే పచ్చగానో ఎర్రగానో చూడవలసి వస్తే ఆ మనిషి ఎట్టి విచిత్రానుభూతిని పొందుతాడో ఆమె కూడా అట్టి చిత్రానుభూతినే పొందసాగారు.

కొంతసేపటి తరువాత పద్మనాభంగారు మరల ప్రారంభించారు. ఆయన మాట్లాడే ధోరణి అటు 'స్వగతమూ' కాక ఇటూ 'ప్రకాశమూ' కాక మధ్యస్థితిలో ఉన్నట్టుంది. అన్నారు.

"అసలిందలి మూలమంతా పిల్లలు చదువుకునే చదువులోనే ఉందనుకుంటాను. చదువుకున్న వాళ్లకు ఎలాగైనా లోకజ్ఞానం ఎక్కువ లభిస్తుంది. జ్ఞానం కలవాడెప్పుడూ దాని ప్రయోజనాన్ని అజ్ఞానిని మోసగించటంలోనే పొందుతుంటాడు. లోకంలో జరుగుతున్నదదే. ఈ పట్టణవాసు లందరూ బ్రతుకుతున్నది పల్లెలను దోచుకునే! కష్టపడేదీ, గొడ్డుల్లా చాకిరీ చేసేదీ పల్లెవాసులు. దాని ఫలితాల్ని అనుభవించేది పట్టణవాసులు. మళ్ళా వీళ్లను చూస్తే తెగనీలుగుతారు. వాళ్లకు తెలియదు—ఆ మేడలూ ఆ కారులూ ఆ వేషాలూ ఆ సినీమాలూ ఎక్కడినుండి వచ్చాయో. వాళ్లు కనీసం తెలుసుకోవడానికైనా ప్రయత్నించరు!......"

పద్మనాభంగారు ఎందుచేత ఆగిపోయారో ఆగిపోయారు. బహుశః తన శ్రోతకు ఈ ఉపన్యాసమంతా అయోమయమైన విషయం అప్పటికి గ్రహించారేమో లేక తన అన్యాపదేశాన్ని ఆమె గ్రహించిపోతుందని సందేహమే పడ్డారో...

ఏమైనా ఆయన తన ఉపన్యాసాన్ని అంతటితో ఆపేశారు. అంతే కాదు. మరి కొంతసేపటికి ఒక చోటినుండి అగ్గిపెట్టె ఇంకొక చోటినుండి చుట్టా తీసి ఆ రెండిటి ఉపయోగాన్ని సమష్టిగా పొందుతూ అవతలకు కూడా వెళ్లిపోయారు.

లక్ష్మమ్మగారు మాత్రం అక్కడే కూర్చున్నారు. ఆమెగారు తన ప్రయత్నాలూ సుప్తవాంఛలూ గాలికి ధూళికీ ఎగిరిపోగా ఒక చిత్రమైన సందిగ్ధావస్థలో పడ్డారు.

వస్తుతః లక్ష్మమ్మగారు పద్మనాభంగారన్నట్టు నిజంగానే తన ఇల్లూ లోకమూ తప్ప లోకం ఎరగని మనిషి. అందుచేతే ఆమె ఎవరైనా వచ్చి ఒక ఆకారాన్ని చూపి 'ఏమమ్మా ఇది పంది కదూ?' అంటే 'ఔనా' అంటుంది. తరువాత ఇంకొకరు వచ్చి "ఇది పంది కాదటమ్మా!" అంటే 'ఔను సుమీ' అంటుంది. కాని ఆ తరువాత అంతరంగంలో మాత్రం సందేహంలో పడేవారు.

ఈ కారణం చేతే ఆమె ఇప్పుడు తను విన్న రెండవ వాదాన్ని మొదటివాదంతో సరిపోల్చుకుంటూ అది నందో పందో తేల్చుకోలేక ఇరుకున పడి కొట్టుకోసాగారు.

11

తర్కమనేది ఎట్టిదంటే అది ఒక అద్భుతమైన విశేషం. అది తనను దూరంనుండి చూచేవారిని చకితులను చేస్తుంది. దిన్ను దరిసిన అసమర్థులను ఎటు జూచినా తానై ఉక్కిరి బిక్కిరి చేసి ఒడ్డున విసరి వేస్తుంది. సమర్థులై దిన్ను తరించగలవారికి రత్నరాశు లందిస్తుంది. దాని అంతులు తెలియ ప్రయత్నించేవారికి అది అపారమై అమేయమై మిగుల గంభీరమై బడబాగ్ని గర్భస్థమై సకల సమర్థమై కానవస్తుంది.

తర్కం అటు లక్ష్మీదేవికీ ఇటు జ్యేష్ఠాదేవికీ, అటు హాలాహలానికీ ఇటు అమృతానికీ, ఉత్పత్తిస్థానమైన మహాజలధి వంటిది. అంతే కాదు. దానిని తరచి ప్రయోజనాన్ని సాధించగలిగే సామర్థ్యంకూడా అటు దేవగణానికి చెందినవారిలో ఇటు రాక్షసగణానికి చెందినవారిలో మాత్రమే ఉంటుంది. మానవగణానికి చెందిన

వారు దానిని తరచపోవటంవల్ల సాధారణంగా భంగపాటును మాత్రమే పొందుతూ ఉంటారు.

పద్మనాభంగారితో కూడా చివరకు అంతే అయింది. ఈ లోగా అందుకు ప్రధానపోషకారులైన సంఘటనల ఒక్కటి రెండు చెప్పాలి.

ఆ యేడాది శివరాత్రి మరీ మతిలేకండా మంగళవారం పడ్డది. చలపతి కేలండర్ అనుకూలంగా మారే అవకాశం ఎన్ని విధాల చూచినా కనుపించకపోవటం చేత తన గార్డియన్ మేష్టరు గారి మతిని అనుకూలంగా మార్చటానికే కృషి చేశాడు. ఎట్లా అయ్యాడో కాని కృతకృత్యుడు కూడా అయ్యాడు.

వాడు శనివారం ఉదయం మొట్టమొదటి బస్సులోనే బయలుదేరి చేత ఒక పెద్ద పంచితో యిల్లు చేరుకున్నాడు.

కాని వాడు తీరా ఇంటికి వచ్చేసరికి మొదట తల్లే "ఏంరా అప్పుడే వచ్చేశావ్?" అన్నారు.

వా డప్పుడే అనుకున్నాడు. అనుకున్నంతా అయ్యింది కూడా. అసలా పరిస్థితులన్నీ కూడా అది దురదృష్ట మనండి గ్రహచారమనండి ఒక్కలా దాపురించాయి. జరిగిన దదీ

వాడు ఇంటికి వచ్చినపిదప ఒక్క పది నిముషాలు ఎట్లా ఓపికపట్టాడో ఓపికపట్టి తల్లి ఆరోగ్యంను గురించి చేసిన కుశ్నంకలన్నిటికీ తఃపరీతిని సమాధానాలిచ్చాను. పిదప ఆమె చే సరి అనిపించుకోగానే ముగ్గురు చెల్లెండ్రనూ వెంటపెట్టుకొని నట్టింటోకి వచ్చాడు. ముందు జాగ్రత్తకోసరం వీధి తలుపులు మూయించేశాడుకూడా—

ఆతరువాత వాడు స్తిమితుడై చెల్లెళ్ళను చుట్టూ కూర్చుండ బెట్టుకొని వారికై తాను తెచ్చిన అమూల్య సంపదను ప్రదర్శించటం ఆరంభించారు.

గారడివాడు తన సంచిలోంచి వింతలుపై వింతలు తీస్తూ ఉంటే ప్రేక్షకులెట్లా విభ్రాంతులై హర్షధ్వానాలు చేస్తారో అట్లానే చెల్లెళ్లు అన్న బయటపెడు తున్న ఒక్కొక్క వస్తువే చూస్తూ" హాయ్‌హాయ్! హాయ్ హాయ్!" అంటూ అరవసాగారు.

సరిగా ఇట్టి సమయంలోనే పద్మనాభంగారు వీధిలోనుండి తిరిగివచ్చారు. కొడుకు వీధి తలుపు మూయించేస్తే తండ్రి పెరటి దారిన ప్రవేశించారు.

గదంతా ఒక్కసారి నిశ్శబ్దమయ్యింది. ఆయన అడుగుల చప్పుడు వింటూనే చలపతి చెవులు రిక్కించు కొని—పోల్చుకొని "నాన్నగారు! ఇవన్నీ దాచేయ్" అంటూ ఒకభీతి సూచకం, ఒక చిన్న ఆర్డరూ వదలి ప్రక్కగదిలోకి దాటేశాడు. పాపం శారద—సర్దుదాచటానికి శాయశక్తులా ప్రయత్నించింది. కాని అనవసరంగా దొరికిపోయింది.

పద్మనాభంగారు నెమ్మదిగా పెరటిద్వారాన ప్రవేశిస్తూ గదిలో పిల్లల్ను చూచి "వీధి తలుపులు మూసుకొని చీకట్లో ఏం చేస్తున్నార్రా" అంటూ దిక్కులు పరికించసాగారు.

అసరికి పిల్లలంతా దొంగ మొహాలేసుకొని నిలుచుండి పోయారు. అప్పుడే పాపానంతా సంచీలోకి కుక్కనశారద- ఆయన నిజానికి చూడక పోయినా చూశారనుకొని- ఖబ్బరయి నిలుచుండిపోయింది.

పద్మనాభంగారికి మొదట బోధపడలేదు. పిదప దిక్కులు పరికించి శారదచేతిలో సంచిని గమనించి సందేహిస్తూ "ఏమిటది!" అన్నారు. శారద మాటాడకుండా సంచీ అందిచ్చింది. తరువాత ఆయన అక్క డేవాల్చి ఉన్న మంచంమీద కూర్చుని ఒకటొకటే చొప్పున అందలి వస్తుజాలం బయటకు తీయసాగారు.

రంగురంగుల గుడ్డ పేలికలూ రెండుమూడు రిబ్బన్లూ, ఒక చిన్న అట్టను, రెండు క్రిమెన్సుపిన్నులు, ఇంకొక డజను సేఫ్టీ పిన్నులూ బయటపడ్డాయి.

"ఇవన్నీ ఎక్కడి వర్రా"

ఆసగం చీకటిలో కూడా పద్మనాభంగారి మొఖంలో ఆశ్చర్యరేఖలు స్పష్టంగా కానవస్తున్నాయి. కాని ఎవరూ మాటాడలేదు. చివరకు చిన్నపిల్ల పార్వతికూడా పులుకూ పులుకూమని చూస్తూన్న దేగాని దాని ధర్మమా అని పెదవి కదప లేదు. అయినా పద్మనాభంగారికి సంగతి తెలిసిపోయింది. ఆయన సంచీలోనుండి ఈసారి చలపతి నిక్కరు ఒకటి బయటకు లాగుతూ—

"అన్నయ్యవచ్చాడేమిటి?"—అన్నారు శారదవంక తిరిగి. శారద ఊఁకొట్టింది. వెంటనే ఆయన దిక్కులు చూస్తూ.

"ఏడీ" అన్నారు

అచిరకాలంలోనే చలపతి గదిలోనుండి బయటపడ్డాడు. నక్కుతూ నక్కుతూ వచ్చిన చలపతిని చూసేసరికి పద్మనాభంగారికి జాలివెయ్యడానికి బదులు ఎందుచేతో కోపం రాసాగింది. కొడుకుముఖంలోకి చూస్తూ—

"ఎప్పుడొచ్చావోయ్! అప్పుడే వచ్చావేం?" అన్నారు ఆశ్చర్యాన్ని ధ్వనింపజేసే గొంతుకతో—

చలపతి చెప్పాడు. కాని ఆయన పూర్తిగా నైనా వినిపించు కోకుండానే అన్నారు.

"ఓష్ ప్రోగ్రెస్ కార్డు సంతకంకోసరం నువ్వు స్వయంగా వచ్చేయాలా? ఎవరిచేత పంపినా సరిపోలేదది కదూ? అసలు సంగతి అది చెప్పం పెట్టుకొని వచ్చేశావు! అంతేనా?" అన్నారు.

చలపతికి జవాబు చెప్పడానికి ధైర్యం చాలకుండా ఉన్నది. కాని వెంట వెంటనే జవాబులివ్వకపోతే తండ్రికి—ఎలానూ తప్పకపోయినా అవచ్చేకోసం చప్పన వచ్చేస్తుంది. అందుచేత అన్నాడు—

"మంగళవారం శలవు"

"ఎందుకూ"

"శివరాత్రి!"

"అదీ సంగతి !!" అంటూ ఆయనకొడుకును నిలవేస్తూ "శిక్షీ అ।పో। గస్ కారూ" అన్నారు.

చలపతి తత్తరపాటుతో జేబులు వెదికి తీసి ఇచ్చాడు. తండ్రి ప్రోగ్రెస్ కార్డువంక క్రిందామీదా చూస్తూ.

"ఒక్క లెఖ్ఖలూ తెలుగూనా పాసయ్యావ్!" అన్నారు. చలపతి జవాబివ్వలేదు. వాడిముఖం క్షణక్షణంకూ పాలిపోతూ ఉండటం కాస్త ఎడంగా ఉన్న వారికి కూడా కనిపిస్తునే ఉంది. అంతేకాదు తండ్రి ముఖంలో కోపరేఖలు కూడా అదే నిష్పత్తిని దట్టమౌతున్నాయి.

పద్మనాభంగారు ప్రోగ్రెస్ కార్డువంక చూస్తూ చూస్తూ చటుక్కున తలఎత్తి అంతకన్నా ఆకస్మికంగా ఉత్తేజితమౌతున్న స్వరంతో అడిగారు.

"ఇలా శెలవులు వచ్చాయనేసరికల్లా ఇంటికి పారిపో రాక పోతే—ఏం—?—అక్కడ ఉండి నేర్చుకోరాదూ?" అన్నారు.

చలపతికి ఆ స్వరం విన్నాక చెవులు గింగుర్లెత్త సాగాయి; అందుచేతే నీరసంగా అట్లానే నిలువుగ్రుడ్లతో చూస్తూ కొంతసేపు పోయాక గ్రుక్కిళ్లు మ్రింగసాగాడు. తరువాత ఆకస్మికంగా అనుకోని ఇంకొక ప్రశ్న వచ్చిపడ్డది.

"ఇవన్నీ కొనడానికి నీకు డబ్బెక్కడిది?"

"చిన్నాన్న ఇచ్చారు"

చలపతి యీ జవాబు ఫరవాలేదు అనుకుంటూ చెప్పినది కాని తండ్రి ముఖంలో కోపరేఖలీ జవాబుకు తగ్గవలసిందిపోయి దట్టం కాసాగాయి. ఆ మార్పు ఆయన గొంతులో కూడా విని పిస్తుండగా అన్నారు.

"ఏ చిన్నాన్న"

"భాస్కరం చిన్నాన్న"

"ఎంత ఇచ్చాడు"

"ఐదురూపాయలు"

పద్మనాభంగారు ఎందుచేతో ఇక్కడ క్షణకాలం ఆగారు. ఈలోగా కోపం చటుక్కున పెరిగిపోగా అన్నారు.

"ఐతే ఎవరేమిస్తే అది పుచ్చేసుకోవడమే నేమిటి"

చలపతికి అంతకుముందునుంచే గుండె దడదడలు ప్రారంభ మయ్యాయి. క్రమక్రమంగా కాళ్లలో శక్తి సన్నగిలుతుండటం పిదప చెవులు గింగుర్లెత్తటం కూడా ఆరంభమయ్యాయి. ఈ చివరి ప్రశ్న వింటూ కన్నీరు కూడా విడువసాగాడు. పద్మనాభంగారి గొంతు ఎక్కడ్నుంచో వస్తున్నదానిలా వినిపిస్తోంది. ఎదురుగా ఆ ముఖంమాత్రం రౌద్రం తాండవిస్తుండగా అతి సమీపాన్నే ఉన్నట్టు స్ఫురింపజేస్తోంది.

"చెప్పు! మాటాడవేం?"

వాడు మాటాడగలిగే స్థితిలో లేడు. అందుచేతే మాటాడటం లేదు. కాని కోపానికి యోచనకూ చుక్కెదురు పద్మనాభం గారు—వాడి దగ్గరనుండి రెండవసారి కూడా జవాబు రాకపోయే సరికి ఉగ్రుడౌతూ లేచివెళ్లి ఆచి ఒక్కటి చంపమీద చరిచారు.

కాళ్లలోపట్టు ఏనాడో తప్పిపోయిన చలపతి గూబలు గుంయ్‌మంటుండగా త్రూలివెళ్లి గోడను చేరబడిపోయాడు.

తరువాత ఆ గొడవలో వాడి జేబులోనుండి సిగరెట్ కేస్ క్రిందపడిపోవటం తండ్రి దానిని తీసి తెరవటం, పిదప ఒకటి రెండు మాటలు ఏవో అనటం లీలగా జ్ఞాపక మున్నాయి. ఆ తరువాత తండ్రి వీపుమీద చరిచిన మొదటి దరువుతో వాడు క్రింద పడిపోయాడు.

అంతే ఆ తరువాత కొంతసేపటివరకూ జరిగిన దేమిటో వాడికి తెలియదు.

మళ్లా వాడికి స్పృహ కలుగ నారంభించేసరికి ముఖమంతా చెమటతో నిండి ఉన్నది. తాను మనిషంతా ఒక ముద్దలా ముడు చుట్టుకొని ఒక గోడచేరువను ఉన్నాడు. శరీరమంతా క్రమ క్రమంగా మంటలు ఆరంభిస్తున్నాయి. తండ్రి ఏదో మాట్లాడు తున్నట్టుంది. ఆ క్షణకాలానికి వినబడి ఇంకోసారి వినపడకా క్రమక్రమంగా స్పష్టం స్పష్టతరం విస్పష్టంగా వినిపించసాగాయి. ఆయన మాటల్లో వాడికి జ్ఞాపకం ఉన్నది చాలా కొద్ది. ఒకసారి అన్నారు.

"...నువ్వు ఈ మధ్యాహ్నమే అక్కడకుపో! మళ్లా ఈసారి పెద్దపరీక్షలు ఈలోగా తిరిగి ఇక్కడకు వచ్చావో... పాతేశానన్న మాటే! జాగ్రత్త!..."

ఇంకోసారి—

...ఈ పరీక్షే గాని పోయిందో ఇంక చదువూ గిదువూ ఏమీ లేవు. గోచీ ఒకటి పెట్టించి ఇంట్లోంచి తగిలేస్తాను. అంతే!"

చివరకు తండ్రిమాటలు ఆగిపోయాయి. ఆసరికి చలపతి చెవులు స్పష్టంగా వినగలుగుతున్నాయి.

ఈసారి కండ్లు విప్పసాగాడు. ఎప్పుడు తెరిచారో వీధి తలుపు తెరచారు. గదల్లా వెలుతురుతో నిండిఉన్నది. తండ్రిపాదాలు గది వంక పోతున్నాయి. అచిరకాలంలోనే చెల్లెలి తడబడే పాదాలు గదిలోంచి పెరటిద్వారం వంక దూకుతూ పోవటం కానవచ్చింది.

తరవాత గదిలో ఏవో పెట్టెలు తెరిచిన శబ్దాలూ మరల వానిని మూయటం వినిపించింది. పిదప తండ్రితిరిగి వస్తున్నట్టు పాదాలచప్పుడు వినిపించగానే చటుక్కున కళ్లుమూసేసు కున్నాడు.

చివరకు కొంతసేపటి తరవాత వాడు రెండవసారి కళ్లు తెరి చేసరికి ఎదురుగా తండ్రిపాదాలు కాక ఇంకొకరి పాదాలు కానవస్తున్నాయి. ఆచిన్నపాదాలు మెల్లిమెల్లిగా తనను సమీ పిస్తూ వచ్చి ఆగాయి. చలపతి కళ్లు అప్రయత్నంగానే గదల్లా ఒకసారి కలయజూచాయి. ఇంకెక్కడా ఎవరిపాదాలూ కాన రావు. చివరకా కండ్లు తనముందున్న పాదాలను సమీపించి వానిపై నిలచి పోయాయి. మట్టెలు పాంజేబులతో అలంకరింపబడ్డ ఆప ద్వనిపాదాలను చూస్తూ ఉంటే అంతవరకూ కంట ఒక్కనీటి చుక్కకూడా లేని చలపతి కండ్లు ఉండి ఉండి చటుక్కన అశ్రు పూర్ణము లయ్యాయి. చూస్తూండగానే మాతగారి వాసాతో

ఉప్పెనవచ్చినట్టు చలపతిగుండెలు క్రిందికీ మీదికీ పొంగుతూ క్రుంగుతూ ఉండగా ముక్కుసోటా కూడా ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసాలు కానిస్తూ చివరకొకస్థితికి వచ్చాక బిగ్గరోదన మారంభించాడు.

లక్ష్మమ్మగారు కూడా ముక్కెగ బీలుస్తూ రెక్కపుచ్చుక వాడిని లేవనెత్తి బొంగురుపోతున్న కంఠంతో "లే! లేచి అవ తకు పోయి ఏడువు" అంటూ వాడిని పెరటి వరండాలోకి తీసుక పోయి విడిచారు.

చలపతి అక్కుర్లు బుక్కుర్లు ఏడుస్తూ వెనుకటింటి సందు లోకి వెళ్ళాడు.

* * * * *

దుఃఖితుడూ దురదృష్టజీవీ అయిన చలపతి, తండ్రి ఆదేశా న్ననుసరించి ఆ మధ్యాహ్నమే పట్నం ప్రయాణమయ్యాడు. వాడు నిర్మానుష్యములైన పల్లెపట్టుల కాలిబాటవెంబడి ఒంటరిగా పయనిస్తూ తివలో తాను ఎంతగా ఏడ్చాడో వాడికే తెలియాలి. దానిని ఊహించడానికైనా అందరికీ సాధ్యం కాదు. పదకొండవ యేటే తల్లిదండ్రులను విడిచిపరాయిచోట అందులో నరక సదృశమైన వాతావరణంలో కాలం గడుపుతూ నెత్తిన తలకు మించిన భారం ఉంచబడి దానిని వహింపలేకపోతే నిర్దాక్షిణ్యంగా శిక్షింపబడుతూ అల్లరీ, ఆటపాటలు చివరకు నిద్రకూడా కరవు కాగా జీవితాన్ని నిలుపుకుంటూ వచ్చిన నిర్భాగ్యులు చలపతి కాక ఇంకెవరైనా ఉంటేవాళ్లుమాత్రం ఊహించగలరు.

వాడు వాడు ఇంటికి రావటాన్ని గూర్చి నిండు ఇరవై ఎనిమిది రోజులు కలలు కన్నాడు. వాడు పండుగకు ఇక్కడనుండి తిరిగివెళ్ళే తేదీలు గణించాడు. ఈ ప్రయాణాన్ని కూడా వాడు వాడే నిర్ణయించుకున్నాడు. అప్పుడు తను విడిచిపెడుతున్న స్వగ్రామం, అడుగడుక్కీ దూరమౌతున్న స్వగ్రామం యిరవై ఎనిమిది రోజులు గడిచేసరికి అట్లాగే క్షణక్షణం అడుగడుక్కీ దగ్గరౌతుంది.

ఇరవై ఎనిమిది రోజులంటే నిండు ఆరువందల డెబ్బదిరెండు గంటలు—నలభై వేల మూడువందల యిరవై నిమిషాలు—యిరవై నాలుగు లక్షల పంధొమ్మిది వేల రెండువందల సెకనులు.

అయితే అందులో సగం నిద్రలోనే గడిచిపోతాయి. మిగిలిన వానిలో సగం స్కూల్లో గడిచిపోతాయి. మిగతా సగమే తాను గడపాలి. ఏముంది గంట గడిచిందంటే మూడువేల ఆరు వందల సెకన్లు పోతాయి. ఇప్పటికే లెక్కలు చేస్తూంటేనే ఒక రెండు మూడు వందలు గడిచిపోయిఉంటాయి. ఎట్లాగో కళ్లు మూసుకోవాలి. అప్పుడు ఈ యిరవై ఎనిమిది రోజులూ గడిచి పోతాయి. ఆవాళ ఉదయం తెల్లవారకముందు మొట్టమొదటి బస్సులో తాను వచ్చేస్తాడు—'

చలపతి ! జ్ఞాపకాలతో మరొకతెర దుఃఖం ముంచుక వచ్చింది 'ఆ దురదృష్టపు రోజు ఈ దినమే. ఏ దినంకోసం—ఏ శుభగడియలకోసం తాను సెకనులు లెక్కపెడుతూ ఇరవై ఎనిమిది దినాలు గడిపాడో ఆ దినమిదే! దుర్దినం ?!'

చలపతి మరి ఒకసారి వెక్కి వెక్కి ఏడ్చాడు.

'ఈ వేళ ఉదయమే తను ఈ మార్గంగుండానే ఉరకలువేసి ఉత్సాహంతో ఇంటికి నడిచాడు! నిర్భాగ్యుడు!! తనకు తెలియదు అక్కడనుండి ఇట్లా ఈవాళే తిరిగిరావలసివస్తుందని !'

చలపతి దుఃఖం మరొక చిన్న అలగా లేచిపోయింది. కాని వాడెట్లాగో నిగ్రహించుకున్నాడు

'ఈ విశాల విశ్వంలో తనమీద జాలిచూపే వారెవరు! ఒక్క భాస్కరం చిన్నాన్న ఉన్నాడు. కాని లాభం లేదు. అతనికీ నాన్నగారంటే భయమే. తనను అందరూ ఏడిపిస్తూనే ఉంటారు. అక్కడ స్నేహితులు పల్లెటూరి గబ్బిలాయనీ నిద్రభంగనీ ఏడిపిస్తూ ఉంటారు! తను ఏమీ చేయకపోయినా వాళ్లనేమీ అనకపోయినా కాస్తయినా జాలి ఉండదు వాళ్లకు! ఆ మేష్టరు ఎప్పుడు కొడుతూనే ఉంటారు. కళ్ళనిండా నిద్రఅయినా పోనివ్వరు! బడిలోనూ దెబ్బలే! పోనీ తనవాళ్లుగదా అని ఇంటికి పోతే ఇంటిదగ్గర కూడా కొట్టి తగిలేశారు. పండుగనైనా చూడ లేదు!

వాడి మనఃపథాన అకస్మాత్తుగా తల్లి ఎదురయ్యింది.

ఆమె తను బయలుదేరేటప్పుడు ఏడుస్తూఉంటే తను కూడా కళ్ళనీళ్లు త్రిప్పుకొని "ఊరుకో నాయనా! ఏడవకు !/ నాన్నగారి కోపం ఎంతోసేపు ఉండదులే! నేను ఆతరువాత ఆయనతో చెపుతాను. నువ్వు బుద్ధిగా ఉండు! ఏం చెయ్యమన్నావు చెప్పు—ఆయన కొట్టారంటే నీ మంచికి కోసే !!!" ఇట్లా అంటూ చీరచెరగుతో తన కన్నీళ్లు తుడుస్తూ తన తలను దగ్గరకు తీసుకుంది.

చలపతి కీసారి వచ్చిన దుఃఖంవెల్లువ తల మునకలయ్యింది. వాడు స్పష్టాస్పష్టపు నుడులలో "అమ్మా!...అమ్మా !!...... అమ్మా!!!..." అంటూ పంచి క్రిందకు జారవిడుస్తూ నడుస్తున్న చోటే కూలబడిపోయాడు.

తరువాత హృదయభారం తీరేవరకూ అక్కడే కూర్చొని వెక్కివెక్కి ఏడ్చాడు. తననూ తన నిర్భాగ్య జీవితాన్నీ తల్లినీ తలచుకొని ఎన్నెన్ని విధాల ఏడ్వాలో అన్నివిధాలా ఏడ్చాడు.

కాకైనా కావరాని ఆ నిర్మానుష్యపథాన ఆకైనా అల్లాడని ఆ నిశ్శబ్దగంభీర వాతావరణంలో చలపతి రోదనధ్వనులు అలలుగా మారి దిగ్యంతరాలలో కలిసిపోతూ వచ్చాయి.

చాలాసేపయ్యాక ఆ దుఃఖితుడు తనను తానే సంబాళించుకొని లేచి పంచీ తీసుకొని రోడ్ వంక నడిచాడు. చలపతి రోడ్ చేరుకునేసరికి బస్ కదలటానికి సిద్ధంగా ఉన్నది. చలపతి పరుగెత్తివెళ్లి అందుకున్నాడు.

12

చలపతితండ్రిచేత తరుచు దెబ్బలుతినేవాడు కాకపోయినా పద్మనాభంగారు వాడినికొట్టడం ఇదేమొదటిసారి కాదు.

ఆయన సాధారణంగా పిల్లలను కొట్టనేకొట్టరు. కొట్టారో చావదన్నిగాని విడువరు. అసలీపద్ధతివల్లే పిల్లలకు ఆయనంటే అంతహడలు. పిల్లలేకాదు లక్ష్మమ్మగారూ చివరకు భాస్కరం

కూడా నిజానికి ఆయనగారి యీఘోరణివల్లే చెదురుగా ఉంటారు. అందులో లక్ష్మమ్మగారివిషయం చెప్పనేఅక్కరలేదు.

అయితే అట్టిలక్ష్మమ్మగారుకూడా యీసారి దళపతిదెబ్బలు తిన్న సందర్భం పురస్కరించుకొని చాలా గొడవచేశారు. ఉన్న పరిస్థితుల్లోచూస్తే దానిని ఒకవిధమైన తిరుగుబాటనికూడా అనవచ్చు—అంతగొడవచేశారు. అయితే అంతసాహసం ఆమెకు ఎట్లా చిక్కిందీ అని ఎవరైనాఅనవచ్చు. అది ప్రశ్నగాదు. ఒకొక్క పరిస్థితిలో స్త్రీకైతేముఖ్యంగా అది తనసంతానవిషయమైనప్పుడు అంతసాహసమేగాదు ఎంతసాహసమైనావస్తుంది. ఇక్కడకూడా లక్ష్మమ్మగారిసాహసం అవిధంగావచ్చినదే.

దళపతిని పద్మనాభంగారు తరిమివేసినపిదప ఒకపగలూ ఒకరాత్రీ ఆమె ఏకధారగా ఏడ్చారు. ఆమె సాధారణంగా కన్నీటితో భర్తకంటపడి ఎరుగదు. ఈసారిమాత్రం భయపడలేదు. అంతేకాదు ఆ రాత్రీమరునాడూకూడా శారద పద్మనాభంగారికి వడ్డించింది. అయితే మూడవనాడు లక్ష్మమ్మగారు వడ్డించవస్తే పద్మనాభంగారు విస్తరివద్దనుండి లేచిపోయారు.

దానితో ఒక వారంరోజులవరకూ లక్ష్మమ్మగారిపని వండటం శారదపని వడ్డించటంగా జరిగింది. ఈలోగా లక్ష్మమ్మగారు కొన్ని ఏకాదశులూ శనివారాలుకూడాచేశారు. ఇంక శివరాత్రినిజమైన శివరాత్రేఅయింది. ఇవన్నీ సూచా వాచాగా పద్మనాభంగారికి తెలుస్తూనేవచ్చాయికూడా అయినా పరిస్థితులేమీ చక్కపడలేదు. అంతట లక్ష్మమ్మగారు ఒక శుభముహూర్తం చూసి ముఖాముఖిని పోట్లాటకుదిగి ఊరుకున్నారు.

ఆవాళ మామ్మూలుగానే పద్మనాభంగారు పెరటివరండాలో భోజనానికి కూర్చున్నారు. శారద తొలివడ్డనపూర్తిగా వించింది. పద్మనాభంగారు పరిషేచనపట్టి ఏదో ఆలోచిస్తూ పప్పూఅన్నం కలపటం ఆరంభించారు. అయితే అల్లా ఎంతసేపు కలిపినా అందులో మామూలుగా కురిసే ఆజ్యధార కురియలేదు.

“నెయ్యేదమ్మా?” అంటూ పద్మనాభంగారు తలఎత్తారు ఎదురుగా తడవిడపడేచేతులతో లక్ష్మమ్మగారు నేయి వడ్డిస్తున్నారు. ఆయన ఎడమచేయి అంత ఆకస్మికసంఘటనలోకూడా అప్రయత్నంగానే మంచినీటిగ్లాసు మీదికిపోయింది. కాని ఏడుపువల్ల గాదరించినముఖం—ఆ ముఖంలో ఇంకా అతిదట్టంగా కొనవచ్చే దుఃఖమేఘాలూ చూచేసరికి దబ్బత్వరపడలేకపోయారు. కొంతసేపు ఆలోచనపిదప ఆయన మెల్లిగా ఎడంచేతగ్లాసు అందుకోగారు. లక్ష్మమ్మగారు దబ్బనపేతిగిన్నె క్రిందనుపెట్టి ఉచ్చస్వరంలో అరవసాగారు. కాని శోకార్ద్రమవటంవల్ల ఆ గొంతు బహువికృతంగా వినిపించసాగింది. ఆమెఅన్నారు.

“చూడండీ! చూడండీ! మీరు అన్నంవద్దనుంచి లేచారంటే నే నిప్పుడే నూతిలోదూకి చస్తాను. ఇవాళ నేను చెప్పేమాటొకటే చేసేమాటొకటేకాదు. పైన మీఇష్టం!”

పద్మనాభంగారు తలఎత్తిచూశారు. ఎర్రని ఆమె నేత్రాల నుండికన్నీళ్లు జలజలజల రాలుతున్నాయి. ఇంకా ఎడతెగని ప్రవాహంగా అవిసుడులు తిరుగుతున్నాయికూడా. దుఃఖభారంవల్ల ముఖంలోని కండరాలన్నీ వికృతరూపాలు పొందగా ముఖమల్లా కూడా వికృతంగా కనుపిస్తోంది. జీవితంలో పద్మనాభంగారు గత పదిహేనేండ్లలోనూ చూడని అపూర్వమైన సాహసముద్ర స్పష్టంగా కానవస్తోంది. ఆమె ముఖంచూస్తూఉంటే ఏభావం ప్రేరేపించిందోకాని అతనికి నవ్వురాసాగింది. ఆయన దానిని నొక్కిపెడుతూ అన్నారు.

“ఎందుకైనామంచిది ఉత్తరంఒకటి వ్రాసిపెట్టి దూకు!” అన్నారు.

లక్ష్మమ్మగారు దీనికి జవాబివ్వలేదు. పద్మనాభంగారు కూడా తలవంచి మెల్లిగా భోజనం కానివ్వసాగారు. లక్ష్మమ్మగారట్లా అక్కడే నిలబడి దుఃఖం ఆగిందాకా ఏడుస్తూ మధ్య మధ్య పద్మనాభంగారికి కావలసినవాటిని చూసుకుంటూ వడ్డించసాగారు. చివరకు పద్మనాభంగారి భోజనంకాగా ఆయన లేచి వెళ్లిపోయారు.

తరువాత ఆ మధ్యాహ్నం ఆయనంతట ఆయనేకదలవేశారు. కొంత రాద్ధాంత సిద్ధాంతాలయ్యాక లక్ష్మమ్మగారన్నారు. “అది బాగుంది నేను ఏడవటానికికూడా నాకు హక్కులేదేమిటి?” దీనిపై పద్మనాభంగారు నవ్వుతూ అన్నారు.

“జనకటికవడో ఒక భావకవిఅన్నట్టన్నావ్! కాని పతివ్రతవైన స్త్రీకి భర్తఆజ్ఞ లేనిదే అందుకుకూడా హక్కులేదు.”

అంటూ మరికొంతచర్చ తరువాత ఇద్దరూవిషయానికి వచ్చారు. పద్మనాభంగారన్నారు.

“సరే నేను కొట్టడానికి కారణాలువిను. ఒకటి వాడిసిగరెట్లు. దానికి నువ్వేమీ జవాబివ్వలేవు. రెండు వాడు భాస్కరం దగ్గర డబ్బుపుచ్చుకోవటం— ఇవాళ వాడిదగ్గరయ్యింది రేపు ఇంకొకడిదగ్గర. కాగా, వాడికి వీడిని దగ్గరపెట్టుకొని బాగుచెయ్యడానికి అభిమానంలేకపోయిందిగాని, వీడికి విదులూ పరులూయిచ్చి చెరపటానికి ఎక్కడలేని అభిమానంపుట్టుక వచ్చింది—”

ఇక్కడ లక్ష్మమ్మగారేదో చెప్పబోయారుకాని పద్మనాభంగారు “ఉండుఉండు” అంటూ మళ్లా “తరువాత చెప్పుదువుగాని— అది వాడితప్పుకాదంటావుసరే మూడవది పరీక్షలు రెండునెల్లు పెట్టుకొని ఒకరోజు శెలవుకు నాలుగురోజులు ముందుగారావటం! వీడికి నే నెన్నిసార్లు మంచిగా బోధపరచానూ—అల్లా మూడు మూడురోజులకూ రావద్దనీ దానివల్ల చదువు పాడవుతుందనీ? ఆ పరీక్షల్లో చూడబోతే రెండింటతప్ప అన్నింట్లోనూ పేస్‌మార్కులకు తక్కువేవచ్చాయికదా? యీ యేడాదిపరీక్షపోతే?”

లక్ష్మమ్మగారు నిరుత్తరులైపోయారు. పద్మనాభంగారు అన్నారు.

“—ఏమైనాఅంటే చిన్నవాడు తల్లిదండ్రులనువదలి ఉండటం కష్టంకాదా. అంటావు. నిజమేకాని జాలిపడిచెయ్యవలసిందేముంది చదువుమానిపించలేంకదా. చదివించేటప్పుడు వాడిని పరీక్షలో పాసయ్యేటట్టు చూడకవిధిలేదు. వాడికి చదువుమీద

శ్రద్ధాలేకపోతే మనం భయపెట్టో భంగపెట్టో ఆ శ్రద్ధను కలిగించకపోతే ఎలా?"

పద్మనాభంగారు ప్రశ్నించి ఆగగా లక్ష్మమ్మగారినోట వచ్చి వెలక్కాయపడ్డట్టు కూసాగారు. ఆమెకు భాస్కరం చెప్పిన విషయాలు హృదయాన్ని కలస్తున్నాయి. కాని వాటిని బయట పెట్టటమో మానటమో నిర్ణయించుకోలేకపోయారు చివరకొక చుట్టు దారిని విషయానికి వచ్చారు. కాని పద్మనాభంగారు ఆరాలుతీసి అంతా బయటకు లాగారు. అంతావిన్నాక ఆయన కొంత ఆలోచించి అన్నారు. "సరేనాకు అన్నివిషయాలూ తెలియకనే అనుకుందాం. మీ మరిదివాడు పడుతున్న కష్టాలగురించి చెప్పినదంతా కూడా నిజమనేఅనుకుందాం. అందులో అతిశయోక్తి కొంతకూడా లేదనే ఒప్పుకుంటాను. అయితేమాత్రం చేయగలిగింది ఏమున్నదో చెప్పుమీ? వాడి మానాన్ని వాడిని ఒక్కడినీ ఏ లాడ్జిలోనో ఉండమనలేంకదా. భాస్కరం నాటిలా అక్కడ మనచుట్టాలెవరూ ప్రస్తుతం లేరుకదా? మరి?"

పద్మనాభంగారు ప్రశ్నించి ఆగిపోయారు. ఎంతసేపైనా లక్ష్మమ్మగారుమాత్రం జవాబుచెప్పలేకపోయారు. చివరకు పద్మనాభంగారే అన్నారు. "సరే నీ మనసులో ఉద్దేశంప్రకారం వాడిని తీసుకువెళ్ళి ఎక్కడో ఎనభైమైళ్ళదూరానఉన్న మీ మరిదిదగ్గరనే పెట్టాననుకో — అప్పుడేమౌతుందో తెలుసా? ఇప్పుడు ఒకరిముఖాన్ని ఒకరు చూచుకొని ఏడ్చిన వదినామరుదులే అప్పుడు ఎడమొఖాలూ పెడమొఖాలూ పెట్టుకుంటారు!"

లక్ష్మమ్మగారు ఈ మాటలను వింతగా వినసాగారు. పద్మనాభంగారు కొంత ఊరుకొని చెప్పనారంభించారు. "నీకింకా మా తోటికోడలుగారిస్థితి పూర్తిగా అర్థమైనట్టులేదు. ఆమె నీలా పల్లెటూరిలో పుట్టలేదు. వాళ్ళ కీపల్లెటూర్లన్నా పల్లెటూరి మనుష్యులన్నా ఎట్టి సదభిప్రాయంఉంటుందో ఊహించలేవు. జ్ఞాపకమున్నదా—వాళ్ళు ఏనాళ్ళకు ఇక్కడకువచ్చారు! అప్పుడు వాళ్ళెలామాటాడారో జ్ఞాపకంఉన్నదా! ఒకరికి ఈ బండి కుదుపులకు ఒళ్ళెల్లా ముద్దఅయిపోయింది. ఇంకొకరి కండ్లకు ఈ ఊరు చుట్టూఉన్న చెట్లు అడివిలా కనిపించాయి. బహుశః—దాని అర్థం ఇక్కడఉన్న వాళ్లు జంతువులని అన్నా అనవచ్చు. వాళ్ళవాళ్ళ ఉద్యోగాలగురించీ వాళ్ళగొప్పలగురించీ ఎట్లా డాబులుకొడ్తూ మాట్లాడారో మరిచిపోలేదనుకుంటాను. ఆ అమ్మాయివాళ్ళమధ్య పుట్టి పెరిగిన అమ్మాయేకద! మీ ముత్తికి అపసంతి చలపతిని దగ్గర పెట్టుకొని చాకిరీచేస్తుందా?...ఐతే మన భాస్కరంలేడా అంటావు. ఉన్నాడు. ఉంటే రోజుకు ఎన్నిగంటలు ఇంటివద్ద ఉంటాడు, ఆ తరువాత!"

పద్మనాభంగారు ఆగిపోయారు. లక్ష్మమ్మగారు మరొకసారి విభ్రాంతులౌతూ మూగపోయి అట్లానే ఊరుకొన్నారు.

చాలాసేపటి తరువాత పద్మనాభంగారు ఒక నిట్టూర్పు విడుస్తూ అక్కడినుండిలేచి పోబోయి మళ్లా ఆగి అన్నారు.

"నీకు లోకంసంగతి తెలియదు. మనుష్యులు ఎంతమాటాడితే అంతా హృదయంలోంచే వచ్చిందనుకోకు. ఏదైనా ఒకవిషయం గూర్చి ఒకరు ఒకవిధంగాచెపితే అది అలా జరుగుండటం కారణం కాదు. దానివెనుక నిజమైనకారణం ఇంక ఎక్కడోఉంటుంది." ఇట్లా అంటూనే ఆయనలేచి బయటకెళ్ళిపోయారు.

13

జీవితంలో సాధారణంగా దగ్గర వారి నడుమ సంయోగ వియోగా లేర్పడేది శుభా శుభాల్లో. ఒక్కొక్కప్పుడు క్రమ గతిని ఇంకొకప్పుడు విపర్యయాలు గానూ ఏర్పడేయీ సంయోగ వియోగాలు చిత్రమైన అనుభూతులు కలిగిస్తాయి. సుఖంలో సుఖం దుఃఖంలో దుఃఖం కలిగించే వాటి మాట అటుండగా సుఖంలో దుఃఖం దుఃఖంలో సుఖం కలిగించేవే చిత్రమైనవి.

పద్మనాభంగారి ఇంట్లోకూడా అట్టిదే ఒకటి జరగడంతో పరిస్థితంతా తారుమారయ్యింది.

అవి వేసవి ప్రవేశించిన తొలి రోజులు. చలపతిని శివరాత్రి ముందు తరిమివేసిన పిదప పద్మనాభంగారు ఉత్తరం వ్రాసినప్పటికీ వాడు సంవత్సరాదికి ఇంటికిరాలేదు. పద్మనాభంగారు నవ్వుకోగా లక్ష్మమ్మగారు ఏడిచారు. ఐతే పిదప పరీక్షలై వేసవి శెలవులు ఇచ్చిన తరువాత నాలుగు రోజులు గడిచినా వాడు రాకపోయేసరికి 'దొరగారిని పిలవాలి కాబోలు' అంటూ పద్మనాభంగారా ఉదయం శ్రీకాకుళం ప్రయాణమయ్యారు. అందుచేత లక్ష్మమ్మగారికి కావలసినంత తీరిక లభించింది. వెంటనే ఆమె ఆ పదవ కాలాన్ని వృథా పోనివ్వకుండా సుమారు పదికుంచాల వరకూ కందులు వేయించటానికి పూనుకున్నారు.

శారద చిన్నదే ఐనా దానికి చాలా విషయాలు తెలుసు. తల్లి నెలలు నిండవచ్చిన దూలాలనీ అట్టి సమయాల్లో బరువు పనులు చేయరాదనీ ఆ పిల్లకెట్లా తెలుసో తెలుసు. అందుచేత అదే "పోనీ నేను వేయించటం నేర్చుకోనా అమ్మా?" అన్నది. కాని లక్ష్మమ్మగారు "నీ మొహం! కావలస్తే తిరగలి సాయం పడుదుగానిలే!" అనేశారు.

రెండు మూడు వాయలు వేగాయి. తరువాత వాయి దించి వాయి వేయబోతూ ఉంటే శారద వీధిఇంట్లోంచి పరుగెత్తుకొ వచ్చి—

"అమ్మా అమ్మా నాన్నగారు వచ్చేశారే!" అన్నది ఆశ్చర్యంగా

నిండా చెమటలు పోసిన ముఖాన్ని శారదవంక త్రిప్పి ఆ చెంబంక అలానే చూస్తూ ఆలోచనలో పడ్డారు లక్ష్మమ్మగారు. శారద మళ్లా అన్నది.

"నాన్నగారు ఏదోలాగా ఉన్నారు! దస్తుపెట్టి తెమ్మన్నారు. తెచ్చి ముందు పెడితే ఒకసారి నాముఖం కేసీ ఒకసారి దస్తుపెట్టి కేసి అలా రెండుమూడుసార్లు చూచారు. తరువాత పెట్టి తెరిచారు. మొదట రెండువంద రూపాయనోట్లు తీశారు. మళ్లా పెట్టి మూసేశారు. మళ్లా తెరిచారు. మళ్లా కొంతడబ్బు తీశారు. మళ్లా..." శారద పూర్తి చేయనేలేదు లక్ష్మమ్మగారు కదిలి లేచి వీధిఇంట్లోకి నడిచారు. పద్మనాభంగారు నల్లగా

మాసి ఉన్న ముఖంతో చెమటకు తడిసిపోయిన లాల్చీతో తప్పు కోసరం వెదుక్కుంటున్నారు. లక్ష్మమ్మగారు పక్కగానే ఎంతో మారిపోయిన గొంతుకతో

"నేను ఊరుకు వెళ్తున్నాను. ఒకటి రెండు రోజులు ఆలస్యమైనా గాభరా పడకు" అన్నారు.

లక్ష్మమ్మగారు చటున "ఏ ఊరు!" అన్నారు. అన్నాక తను చేసిన తప్పు గ్రహించి భయపడ్డారు. కాని ఆయన మాత్రం అది గ్రహించే స్థితిలో లేరు. ఇంచుమించు అప్రయత్నంగా "శ్రీకాకుళం" అన్నారు. ఈ జవాబు విన్న లక్ష్మమ్మగారికి ఇచ్చిన పద్మనాభంగారినీ కూడా ఉత్తలపెట్టింది. పద్మనాభంగారు నిలువ గ్రుక్కుకుంటూ అన్నారు—

"నువ్వు అనవసరంగా గాభరాపడకు, చలపతికి ఒంట్లో బాగాలేదని జాబులో తెలిసింది. అవసరం ఉంటుందేమోనని డబ్బు కోసరం ఇంటికి వచ్చాను.—"

అతను చెప్పేది పూర్తికానే లేదు లక్ష్మమ్మగారడిగారు

"ఏం జబ్బూ!"

జరిగిన పొరపాటు గ్రహించి పద్మనాభంగారు అన్నారు.

"ఏమో జబ్బు తెలియదు. మామూల్లూ జ్వరం అయి ఉంటుంది. ఊరికే నే ఎందుకైనా మంచిదని!"

కాని పద్మనాభంగారి నటన నిష్ప్రయోజన మయ్యింది. లక్ష్మమ్మగారు క్రమ క్రమంగా క్షీణిస్తున్న గొంతుకతో అడిగారు

"ఎవరు చెప్పారూ!"

"భాస్కరం కబురంపాడు"

"ఐతే వాడెక్కడున్నాడూ!"

"శ్రీకాకుళంలోనే"

అంతతో లక్ష్మమ్మగారి ప్రశ్నలైపోయినట్టుగ పడ్డాయి. కాని ఇంకొకట్టి అడిగారు.

"ఏమని కబురంపాడూ!"

"నన్ను మాత్రం రమ్మన్నాడు గాబరా పడవద్దన్నాడు"

తరువాత కొంతసేపటి వరకూ నిశ్శబ్దం.

"పోనీ నేనూ వస్తా" అన్నారు లక్ష్మమ్మగారు మళ్లా. ఇక్కడే పద్మనాభంగారు మరి ఒకతప్పు చేశారు. ఆయన ఆలోచిస్తూ,

"ఇవాళ కాదు... నేను వెళ్లివచ్చి రేపు తీసుకవెళ్తాను" అన్నారు. లక్ష్మమ్మగారు మరి మాటాడలేదు. కొంతసేపుపోయాక పద్మనాభంగారు ఆలోచనలు తెముల్చుకొని ఆమె కోసరం చూస్తే ఆమె అక్కడ లేదు. వంటింట దగ్గరలోనున్న శారదతో "తను వెళ్తున్నానని" చెప్పమని ఆ మండుటెండలో గొడుగుకూడా మరిచి ప్రయాణం చేయసాగారు. అయితే కొంత దూరం పోయాక గొడుగు మాట జ్ఞాపకం వచ్చింది. 'కాని ఇప్పుడెలావస్తుంది!' అనుకుంటూనే ఆయన వెనుదిరిగి చూశారు. ఆయన ఆశ్చర్యానికి ఒక మనిషి తన వెనకనే పరుగెత్తుకుంటూ వస్తున్నాడు. వాడు తనను చూచి చేయి కూడా ఊపాడు. ఐతే వాడి చేతిలో గొడుగు లేదు. ఏమై ఉంటుందా అని అతను ఆశ్చర్యపోతుండగానే వాడు సమీపించి జాపోస్తూ

"మిమ్మల్ని వెనక్కి రమ్మన్నారు!" అన్నాడు.

పద్మనాభంగారికి మొదటి దరువు కొయ్య గట్టించే అంత పని చేసింది. ఆయన ఎట్లాగో నిగ్రహించుకొని "ఎందుకూ!" అన్నారు.

"లక్ష్మమ్మగారికి ఒంట్లో బాగులేదు."

ఇది రెండవ దెబ్బగా కాగా అక్కడికే అన్నారు.

"అంటే"

"నొప్పులు."

ఈ సారి మరి మాటాడలే. పిల్లాళ్ల తరువాతగాని రావను కొన్న యీ నొప్పులు ఆ వాడే వచ్చాయనగా నలుగురు బిడ్డల తండ్రైనా ఎందుచేతో ఆయన గుండెలు ఎండిపోయాయి.

14

ఆయన ఇంటికి వెళ్లేసరికి ఇల్లంతా ఆడవాళ్లతో నిండి ఉన్నది. ఆప్తులైన నలుగురైదుగురు మగవారు కూడా వీధి వరండాలో ఉన్నారు. పద్మనాభంగారు ఇంటికి రాగానే అంతా చుట్టు ముట్టేశారు.

ఒక పావు గంట కాలంలో వాళ్లంతా ఏమేమిమాటాడారో పద్మనాభంగారితో ఏం చెప్పడానికి ప్రయత్నించారో అంతా వ్రాయబోతే ఒక మహాగ్రంథ పరిణామంకు తేలుతుంది. కాని దాని తాత్పర్యం మాత్రం చాలా తక్కువే.

పద్మనాభంగారట్లా వెళ్లగా శారదలోనికి వెళ్లింది. తల్లి కోసరం వెతికితే ఎక్కడా కనపడలేదు. చివరకు వంటింట్లో కనపడ్డారు. ముఖం తిరిగి ఉన్నారు. నీళ్లు చల్లి తెలివి తెప్పించి తండ్రి కోసరం పరుగెత్తుతానంటే ఆపేశారు. అలా ఒక పావుగంట వరకూ అక్కడే ఉన్నారు. పిదప ఆకస్మికంగా అమ్మో అంటూ కిరికిర చుట్టుకోసాగారు. శారద బెగిలిపోయి జగన్నాథం భార్య వద్దకు పరుగెత్తింది. వెంటనే నూరమ్మ జగన్నాథం క్రమంగా ఊరూ వాడా కూడా వచ్చారు. నెలలు నిండవచ్చిన మూలాలు కాబట్టి భయోత్పాతం కలిగించే వార్త వినగానే ఇట్టి పరిస్థితులేర్పడ్డాయి. ఎందుకైనా మంచిదనీ అక్కడ చలపతి దగ్గర ఎవరో ఒకరు ఉన్నారు కాబట్టీ అతనిని వెనుకకు పిలిపించారు.

పద్మనాభంగారు అంతా వింటూ ఒక్క మాటైనా అడకుండా అట్లా కూర్చున్నారు. కథకులు కథనం పూర్తయాక వైరాగ్యోపన్యాసాలు ఆరంభించారు దాని సారాంశం కూడా చాలా కొద్దే.

'కష్టాలు ఎప్పుడూ ఒంటరిగా రావు. వాటికి బెదిరి పోకుండా ధైర్యంగా ఎదుర్కోవటమే మనుష్యుడి కర్తవ్యం. పైన భగవచ్ఛిత్తం'

తరువాత ఎప్పుడెప్పుడు ఎవరెవరికెట్టి ఎట్టి కష్టాలు ఎలా ఎలా కట్టలుకట్టుకువచ్చాయో వానిని వారు వారు ఎలా ఎదుర్కొన్నారో స్వీయ చరిత్రలలోంచి ఇతరుల చరిత్రలలోంచీ చివరకు పురాణ పురుషుల చరిత్రలలోంచీ కూడా వినిపించబడ్డాయి.

పద్మనాభంగారన్నీ వింటూ కూర్చున్నారు.

క్రమంగా ప్రొద్దెక్కటంతో భోజనాల వేళ కాగా ఒక్కొక్కళ్లే తప్పుకున్నారు. ఒంటిగంటకు శారదవచ్చి భోజనానికి లెమ్మన్నది. ఎంగిలిపడి రమ్మని జగన్నాథం ఎన్ని విధాల చెప్పినా పంతులుగారు ఊకొడుతూ కదలలేదు. తరవాత కాఫీ కాచితే అది తాగారు.

క్రమంగా మధ్యాహ్నం సాయంసంధ్య రాత్రిపూర్వార్థం గడిచిపోయాయి. చివరకు పదకొండుగంటలయాక రెండు నిముషాలకు మగపిల్లడు పుట్టాడన్నారు.

ఈ పది పదిహేను గంటలూ నొప్పులతో హృదయాన్ని కలంచేదిగులతో స్త్రీయొక్కదవ్వరణ సంరంభంవల్ల కలిగే బెంగతో ఆ అసన్నప్రసవ ప్రాణం ఎంత హైరానాపడ్డదో, ఆమె మూర్ఛలతో నొప్పితో బాధను చూస్తున్నందువల్ల కలిగే జాలీసానుభూతులతో పరిపరి రెట్ట కాళ్లు విరుగద్రొక్కుకున్నారో, అన్నిటినీ మించి పద్మనాభంగారు ఎట్లాటి విచుమసంకేతాలతో భయాలతో ఊహలతో గుండెలుపట్టుకొని కూర్చున్నారో వర్ణించటానికి భాష చాలదు.

పండ్రెండు గంటలకు పురుడు వచ్చిందని తెలిశాక కొంత స్థిమిత పడ్డారు. తల్లి చాలా రక్తాన్ని నష్టపోయిందనీ తెలివితప్పి పడిఉన్నదనీ అన్నారు. అయినా అతనినుంచి భారం కొంత తగ్గింది. చివరకు రెండుగంటకు నిద్ర కూడా పోయారు.

అయితే ఆ నిద్ర ఎంతోసేపు సాగలేదు. నాలుగు గంటలవేళప్పుడు నారమ్మ శారదచే పద్మనాభంగారిని నిద్రలేపించి అన్నది—

“మాట దక్కిందికాదయ్యా పెద్దబాబూ!”

మగత నిద్రలోఉన్న పద్మనాభంగారికి అదికలో నిజమో తెలియడంలేదు. ఒకవంక శారద ఏడుస్తున్నట్లగపడ్డది. మండే కళ్లను అల్లారుస్తూ,

“ఏమిటి?” అన్నారు. నారమ్మ జవాబిచ్చింది.

“పిల్లడు పోయాడు”

నిద్రమత్తు సగం సగంవిడగా పద్మనాభంగారించుమించు అప్రయత్నంగా అడిగారు.

“ఏ పిల్లడు?”

జగన్నాథం భార్య పాప శాంతినికోరుతూ అన్నది.

“పురిటి పిల్లడయ్యా! దబ్బ పండులాటి పిల్లడు మనకు అదృష్టంలేదు” అంటూ నిట్టూర్చింది. పద్మనాభంగారు మాటాడలేదు. ఆమె పోతూపోతూ ఆగిచెప్పింది.

“ఆ పిల్లల అదృష్టం నీ అదృష్టం యింతవరకూ బాగానే ఉన్నది. ఇకముందైనా బాధలేకపోవచ్చు. ప్రస్తుతానికి మాత్రం ఒంటిమీద స్మారకంలేదు. పిల్లడు పోయాడని తెలిసి ఇప్పుడిప్పుడే స్మారకం తప్పిపోయారు”, అంటూ అక్కడనుండి వెళ్లిపోయింది. పద్మనాభంగారికి ఆ సరికి నిద్రమత్తు పూర్తిగా పోయింది.

అది తెల్లవారుజామేమో వాసంతి ప్రత్యూషపవనాలు నెమ్మదినెమ్మదిగా వీచనారంభించాయి. పట్టింట బెడ్‌లైటు ఆరిపోయినట్లు మరీ మసకవెలుతుర్లు చిమ్ముతోంది. బయట వాకిట పున్నమనాటి వృద్ధచంద్రుని వెన్నెల కూడా అట్లానే బహు మందంగా ఉన్నది.

దీపాలు బాగా పెరిగిపోవటంవల్ల చీకటికే స్థానం అధికంగా లభిస్తోంది. పురిటింట ఆడవాళ్లు ఉండీఉడిగి మాట్లాడేటప్పటి స్పష్టాస్పష్టపు మందర ధ్వనులు తప్పిస్తే సమస్త వాతావరణం బహు ప్రశాంతంగా ఉన్నది.

చీకటిగాఉన్న వరండాలో మంచంపై కప్పుకొని కూర్చుని ఉన్న పద్మనాభంగారు అట్లా గుండెలు పగలచేసే ఆ నిశాంత ప్రశాంతతను రుగంరుగంధరిస్తూ కాలం గడుపుతున్నారు.

తూరుపు తెలుపెక్కింది. కాకులు కాకా శబ్దాలతో జగత్తును మేలుకొలుపులు పాడాయి. చివరకు బాగా తెల్లవారింది.

జగన్నాథం వచ్చి ఎట్లా ఉన్నదన్నాడు. పద్మనాభంగారు అంతతో కొంత ధైర్యాన్ని కోలుకున్నట్లు మాటాడసాగారు.

జగన్నాథం సలహాతో నారమ్మ మొదలైన వారిచ్చిన హామీతో పద్మనాభంగారు—ఆ మధ్యాహ్నంవరకూ చూడటానికి అప్పుడు పట్నంపోవటానికి నిశ్చయించుకున్నారు. కాని పదిగంటలవేళ పట్నంనుండి రెండవకబురు వచ్చేసరికి ఏం మరి కూర్చుకున్నారో అకస్మాత్తుగా ప్రయాణమై పోయారు.

15

లోకంలో అనేక రకాల మనుష్యులుంటారు. అందులో ఒక రకం వారి స్వభావాలు అతి విచిత్రమైనవై ఉంటవి. వారు సాధారణసమయాల్లో అతి ధీరస్వభావులుగానూ మంచి యోచనాపరులుగానూ కనుపిస్తారు. కాని తీరా ఒక ఆపద వచ్చేసరికి వాళ్ళంత పిరికివాళ్లూ అలోచనా సూన్యులూ ఇంకొకరు ఉండరని ఋజువుచేస్తారు. జరిగే చిత్రమేమంటే వారి అసాధారణ యోచనాశక్తే విపత్తులను గూర్చి యోచించటంలో అతిగా యోచించి మోసం చేస్తుంది. దానిలోలేని ఆపదలూ జరగబోని ప్రమాదాలూ కూడా వచ్చి నెత్తిన పడ్డట్లూ పొంచి సిద్ధంగా ఉన్నట్లూ ఊహించి అనవసరంగా పిరికిమందు మేస్తారు. అంటే, అంతటితో వారి వివేకజ్ఞానం మొక్కపోయి ఊరుకుంటుంది.

పద్మనాభంగారు సరిగా ఈ తెగకు చెందిన మనిషి.

కాని ఒక దెబ్బ భరించి తన గుండె పగులకపోవటం చూడగానే ఆయన కోల్పోయిన ధైర్యాన్ని చేకూర్చుకోసాగారు. కాగా అది ఎట్లా స్ఫురించిందో తెలియదు. ఆయన కొక చిత్ర

మైన భావం స్ఫురించింది. 'అదృష్టదేవత ఏ కారణానో అలిగి విసిరిన అమ్ము ఆయువుపట్టున తగలకుండా కొద్దికాలంలో మానిపోయేగాయం చేసి విడిచింది. అందుచేత బహుశః ఇంక పరవా ఉండరారు'—ఈభావం కూడా ఆయనకు చాలా ధైర్యం కలిగించింది. ఆయన పండ్రెండుగంటలకల్లా ఇంచు మించు శాంతించిన హృదయంతోనే శ్రీకాకుళం చేరుకున్నారు.

బస్సుదిగుతూనే ఆయన మేష్టరుగారి ఇంటికి వెళ్ళారు. కాని అక్కడ చలపతి ఉన్న జాడగాని, భాస్కరం వచ్చినజాడగాని చివరకు మేష్టరుగారి జాడకూడా కనుపించలేదు. మొదట ఆయన దస్సన మళ్ళా తెంగటిల్లిపోయారు. పిదప మేష్టరుగారి భార్యవచ్చి విషయాన్ని వివరింపగా శాంతించారు.

అయితే పద్మనాభంగారికి భాస్కరం స్నేహితుని ఇంటి ఉనికి తెలియదు. కాగా సాయంత్రం మా మేష్టరుగారు వచ్చే వరకూ ఎదురుచూస్తూ కూర్చోవటమూ సాధ్యం కాదు.

ఆలోచిస్తూ ఆయన బస్సు స్టేండుప్రాంతాల తారట్లాడసాగారు. చివరకు అనుకోకుండా భాస్కరం అగుపించాడు. అచిరకాలంలోనే వారు తమ బసను సమీపించారు.

అక్కడ చలపతి మంచం ప్రక్కను కూర్చొని ఒక ఇరవైయేండ్ల ఆరూఢయవ్వని వాడితో ఏమో మాటాడుతోంది. పద్మనాభంగారు ఆమెను ఆయింటివారికి సంబంధించిన స్త్రీగా అర్థంచేసుకొని ఆమెకు అక్కడనుండి పోవటానికి అవకాశమిస్తూ ద్వారంవద్దే నిలచిపోయారు. కాని ఆమె "అరుగో నాన్నగారు" అంటూ చలపతితో అనగానే ఆమెను రాఘవినిగా గుర్తించగలిగారు.

చలపతికి తండ్రిముఖంచూస్తే చాలా ఆశ్చర్యం వేయసాగింది. ఆతని ముఖమంతా నల్లగా మాడిపోయి ఉన్నది. కండ్లు లోతుకుపోయాయి. వారంరోజులై నిద్రాహారాలులేని మనిషిలా ఉన్నారు. ఆయన వాడి మంచాన్ని సమీపించి వారగా కూర్చుంటూ "ఎలా ఉందిరా?" అన్నారు స్నేహాన్ని ధ్వనించే గొంతుతో—చలపతి ఈ ప్రశ్న కేమీ జవాబివ్వలేదు. పద్మనాభంగారు వాడికేసి ఒకసారి ఆపాదమస్తకం చూచి వాడివంటిమీద చేయివేసి కొస్త కొస్తగా తడివి చివరికొక నిట్టూర్పు విడిచారు.

అసలే ఆశ్చర్యపోతున్న చలపతికీ చర్య మరీ ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించింది. ఐతే ఆయన స్నేహాన్నీ సానుభూతినీ పొందటానికి వాడి జీతంలో బహుశ ఇదే మొదటిసారి అంటే అందులో ఆశ్చర్యమేమీ ఉండదు.

తరువాత అన్నదమ్ములిద్దరూ కొంతసేపు చలపతికి వైద్యం చేస్తున్న డాక్టర్ను గురించీ తమకు నిలవనీడనిచ్చిన భాస్కరం స్నేహితునిగురించీ మాట్లాడుకున్నారు. పద్మనాభంగారు ఉండీ ఉడిగే ఒకటే అలా ప్రశ్నలు వేస్తుంటే భాస్కరం క్లుప్తంగా సమాధానాలిస్తూవచ్చాడు. పిదప రాఘవి గుమ్మంవద్ద అగపడగా భాస్కరం లేచి లోనికి వెళ్ళాడు.

భాస్కరం కొద్ది సేపట్లోనే తిరిగివచ్చి "నువ్వు భోజనానికి లే" అన్నాడు అన్న నుద్దేశించి. కాని ఆయన అది పరధ్యానంవల్లో మరెందుచేతో ఎన్నడూచేయని పనిచేశారు. "నేను భోజనం చేశేశాను" అన్నారు నెమ్మదిగా. కాని ఇంకో క్షణం పోయాక రాఘవివచ్చి "వడ్డించేశాను" అని చెప్పేసరికి ఆయనే మారు మాటాడకుండా లేచి దుస్తులు మార్చసాగారు. భాస్కరం చాలా ఆశ్చర్యపోతూ నూతి దగ్గరకు తీసుకవెళ్ళాడు.

16

నిజానికి—ఇట్లా చెప్పి పెట్టకుండా చలపతి ఆకస్మికంగా జబ్బు పడటంగాని, ఆజబ్బు పడ్డవార్త పదిమైళ్ళదూరంలో ఉన్న తండ్రికన్నా ముందుగా ఎక్కడో ఎనభైమైళ్ళదూరాన ఉన్న పినతండ్రికి తెలియటంగాని, అన్నిటినీ మించి రాఘవి వచ్చి ఇక్కడ కాపురంకూడా పెట్టి భావగారికొడుకుకి సేవచేయ సిద్ధపడటంగాని—ఇందులో ఏ ఒక్కటి తీసుకున్నా మనిషిలో ఉండగల కుతూహలాన్నంతటినీ ఆకట్టుకోగల సమర్థములు. అట్టిది ఇన్నీ కలిసినాకూడా ఈనాడు పద్మనాభంగారి కుతూహలాన్ని కదిలించలేకపోయాయీ అంటే కారణమేమిటా అనిపిస్తుంది. కాని అది విస్పష్టం. గత ముప్పదిగంటలలో వరుసగా అతనుపొందిన అనుభవాలు అతని చైతన్యాన్ని ఆహరించుకున్నాయి. అందుచేతే అతను ఇప్పుడు దేనినిగురించికూడా ఆశ్చర్యపోగల స్థితిలో లేరు—సరికదా ప్రశ్నించే స్థితిలో కూడా లేరు.

అతను భోజనంచేస్తున్నంతసేపూ ఆ విషయమే ఋజువయ్యింది. అతనేమేనా భోగట్టా లడుగుతారేమోనని భాస్కరం వచ్చి ఎదంగా ఒక పీట వాల్చుకొని కూర్చున్నాడు. ఆయన ఇంచుమించు భోజనమంతా మౌనంగానే ముగించి లేచేముందు అడిగారు.

"నువ్వు ఎన్ని రోజులు శెలవు పెట్టావ్?"

భాస్కర మీ ఆకస్మిక ప్రశ్నకు క్షణకాలం ఆగి జవాబిచ్చాడు.

"మొదట వాడి ఈ తీరం చూడగానే మూడు రోజులు శెలవు పెట్టివచ్చాను. ఇందాకనే ఇంకొక రెండు రోజులు శెలవుకోసరం టెలిగ్రాం పంపాను"

పద్మనాభంగారు కూడా క్షణంసేపు ఆలోచించి అన్నారు—"బహుశా నువ్వు ఆ తరువాత వెళ్ళిపోవా లనుకుంటాను!" అని. అతడి దగ్గరనుండి వెంటనే జవాబు రాకపోయేసరికి నెమ్మదిగా అక్కడి పరిస్థితినంతా వివరించి చెప్పారు. భాస్కరం అంతా వినిన పిదపకూడా ఏమీ పలకకుండా ఊరుకున్నాడు. అంతట పద్మనాభంగారు మళ్ళా అన్నారు.

"నాకంతా అయోమయంగా ఉంది. ఇక్కడినుండి వీడిని అక్కడికు తీసుకపోలేం. అక్కడనుండి దానిని కదపటానికికూడా వీలున్నట్లు లేదు. ఒకవేళ కదప దలచుకొన్నా ఎక్కడికుకీ పాపం పిళ్ళ నెత్తిన ఎక్కాలి. కాగా దాని పరిస్థితి వీడికి తెలిసినా వీడి

ఎక్కడ ఎట్లా తగిలిందో తెలియదు. లేక వాడు పెదవులతో వద్దంటున్నా గొంతుకలో రావాలనటాన్నే గ్రహించారో ఈ జవాబుతో ఇంత పద్మనాభం గారూ కన్నీళ్ళపర్యంత మయ్యారు.

17

నెల్లాళ్లు గడిచాయి.

ఈ నెల్లాళ్లూ విధివిరామం లేకుండా పద్మనాభంగారు ఇంటినుంచి దళపతివద్దకూ దళపతివద్దనుంచి ఇంటికీ ఎట్లా తిరిగారో సాధారణ సమయాల్లో దమ్మిడీలు లెఖ్ఖించే మనిషి డబ్బు ఎట్లా అతి నిర్లక్ష్యంగా ఖర్చుచేశారో చూస్తే చివరకు భాస్కరం కూడా ఆశ్చర్యపోయాడు. ఇంక దళపతివల్లే చెప్పనే అక్కర లేదు. వాడు తనవంటి నిర్భాగ్యుడూ రోగిష్ఠీ అయినంతటి వాడి ప్రాణానికి కూడా అంత విలువ ఉంటుందని అనుకోనైనా గాడు.

పద్మనాభంగారు ఆదిలో ప్రతిరోజూ ఉదయం వచ్చి సాయంకాలానికి తిరిగిపోతూండేవారు. క్రమంగా దళపతి ఆరోగ్యాన్ని కోలుకోవ నారంభించాక రోజువిడిచి రోజు వస్తూండే వారు.

కోరిచేసి ధరలుపెట్టి మందులూ ఇంజక్షన్లే కాక డజన్ల కొద్దీ బత్తాయిపళ్ళూ పొట్లకొద్దీ ద్రాక్షపళ్ళూ ఒక్కొక్కటీ రూపాయిరూపాయిన్నరా పోసి దానిమ్మపండ్లూ కొనిపెడుతూ ఉంటే దళపతి నిర్భరతగానా "ఇన్ని కలిపయించటం చేదా"నీ అవన్నీ అనవసరమని చెప్పి ప్రయోజనంలేని మొఖమాటాన్ని వ్యక్తంచేసేవాడు. ఏమైతే నేం నెల్లాళ్ళలో పద్మనాభంగారి శ్రమా వ్యయం ఫలించాయి. దళపతి తేరుకున్నాడు. డాక్టరుగారు వాడి ఆరోగ్యం బాగా నానికి ఆ చివరకాలంలోనే వారానికి రెండు రోజులు రోగిని చూసే వరకుపై ఇంటికి తీసుకొనిపోవటానికి— కూడా సమ్మతించారు.

ఆవాళ పద్మనాభంగారు ఇంటికి వస్తూనే రాఘవినుద్దేశించి "ఇంక మనం వెళ్ళిపోవచ్చు నమ్మా" అన్నారు.

అప్పటికప్పుడే సెలవు ఇంక పొడిగించటానికి సాధ్యంకాక వారంరోజుల క్రితమే భాస్కరం అనకాపల్లి వెళ్ళిపోయి ఉన్నాడు. ఈవారం రోజులుకూడా కలుపుకొని రాఘవితో మాట్లాడటం ఆయనకు అదే మొదటిసారి.

ఇంతవరకూ అతను—వద్దన సమయంలో ఏదో కావాలీ అక్కరలేదనే అనటం తప్ప ఎన్నడూ ఏ విషయమయ్యా ముఖస్తంగా మాటాడి ఎరుగరు. కాని ఇవాళతో అతని సమస్తమైన హృదయభారం సాదరబంధీ మొదలైనవన్నీ సరి అనిపించటంచేత కాబోలు ఆయన వస్తూనే వంటగది వద్దకు వచ్చి దళపతికి పథ్యం పెడుతున్న రాఘవినుద్దేశించి పై మాటలన్నారు. ఐతే చిత్రంగా రాఘవిసిగ్గుపడ్డది.

రాఘవి నుద్దేశించి పద్మనాభంగారు ఆదిలో తమ మనః పథాన చిత్రించుకున్న వికృతమూర్తినంతా ఈ నెల్లాళ్ళయూ చెరిపి చెరిపి దిద్దుకుంటునే ఉన్నారు. ఆ దిద్దు బాటుకూడా ఎంతవరకు వచ్చిందంటే ఇంక ఈ నూత్న సృష్టిలో ఏం చెరిపి మార్చవలసి వచ్చినా అదిమళ్లా వికృతిత్వానికే కారణ మౌతుందనుకునే స్థితి వచ్చింది. కాని ఇప్పుడు రాఘవి చిత్రంగా సిగ్గుపడటంతో అతనికి తన నిర్ణయంలో లోపం తెలిసింది.

ఈసారి ఆయన దళపతి వంక చూస్తూ అన్నారు.

"రేపు ఎల్లుండీ మంచిరోజులు కావు. ఆవలెల్లుండి దశమినాడు బండి తీసుకవస్తాను సిద్ధంగా ఉండండి" అన్నారు.

ఆయన ఆమధ్యాహ్నమే ఇంటికి వెళ్ళిపోయారు.

తరువాత సరిగా అనుకున్న నాటికి బండి వచ్చింది. ఆయన వస్తూనే తిన్నగా డాక్టరువద్దకు పోయి తుదిసారి అనుజ్ఞతీసుకొని పిదప బజారుకు వెళ్లి సామానులు కొనుక్కొని పదకొండింటికి తిరిగి వచ్చారు. కాని ఆయన ఆశ్చర్యానికి ఇంటివద్ద సామానులు సర్దిన జాడ ఏమీ కానరాలేదు. వెంటనే ఆయన రాఘవి వద్దకుపోయి సూటిగా ప్రశ్నించారు. రాఘవి దళపతివంకా సాభిప్రాయంగా చూసివవ్వింది. అంతట దళపతి వివరించాడు.

"పిన్ని రాదటనాన్నగారూ !"

పద్మనాభంగారు ఇంచుమించు అప్రయత్నంగానే అడిగారు.

"ఎందుకు రాదూ ?"

దళపతి జేబులోంచి ఒక ఉత్తరాన్ని తీసి అందిస్తూ,

"చిన్నాన్న ఈ ఉత్తరం వ్రాశారు" అన్నాడు మెల్లిగా. కాని పద్మనాభంగారు ఉత్తరం అందుకోకుండానే అడిగారు.

"ఏమని"

"ఇంకొకసారి వెళ్లవచ్చునని తనకు హోటలు భోజనం పడటంలేదని అందుచేత ఒంట్లో బాగుండలేదనీ"

ఈసారి పద్మనాభంగారు రోకలి మూడుస్తూ అన్నారు.

"ఆహా! సరే మర్యాద వ్రాయి. 'చిన్నాన్నా! నీవు హోటల్లో పదేళ్లు భోజనాలు చేసి ఉన్నావుటూ...అందుచేత నీకు హోటల్ భోజనం బాగానే పడుతుందీ. పోతే అజీర్తి భోజనంవల్ల కాక ఇంకొకదానివల్ల వచ్చి ఉంటుందీ !' అని వ్రాయి"

పద్మనాభంగారిచ్చిన జవాబు మాసి దళపతి పిన్ని ముఖంలోకి చూశాడు. పిన్ని ముఖం మెల్లన వేసుకొంది.

పిదపకొంతసేపు ముగ్గురూ మౌనంగా నిలిచిపోయాక పద్మనాభంగారడిగారు.

"ఏమమ్మా నీకింకా సందేహం పోలేదూ ?"

ప్రశ్న ఇట్లా సూటిగా వచ్చేసరికి రాఘవి తలవంచుకొని అన్నది.

"ఈసారికి పోనివ్వండి. ఇంకొకసారి వస్తాను"

"అదిసరే ! ఇంకొకసారి ఎల్లానూ వద్దువుగాని, ఇప్పుడు రాదానికేం ?"

రాఘవి నవ్వుతూ జవాబిచ్చింది. "ఆయన వద్దన్నట్టు వ్రాశాక వస్తే మనకు కష్టం పెట్టుకుంటారా"ని

కాని పద్మనాభంగారా నాడెందుచేతో ఎవ్వరినీ ఎన్నడూ నిర్బంధించనంతగా నిర్బంధించసాగారు. ఆయనన్నారు.

"ఇంతకూ అసలు సంగతి వాడు వ్రాయలేదు కదూ!"

రాఘవి దీనికి జవాబుగా దలపతివంక చూసింది. దలపతి మళ్ళీ వెనకటి ఉత్తరాన్నే అందివ్వబోతూ

"వ్రాశారండీ ఇదుగో" అన్నాడు. కాని పద్మనాభంగారు ఈసారి కూడా ఆ ఉత్తరం అందుకోకుండానే జవాబిచ్చారు.

"అది మీ పిన్ని వ్రాయించింది! మీ పిన్ని ఇక్కడనుండి వ్రాస్తే కదూ వాడు దానిపై అలా వ్రాశాడూ!"

ఈ అస్త్రం బాగానే పనిచేసింది. దెబ్బతో రాఘవి సామాను సర్దసాగింది.

* * * * *

ఆనాడు సాయంకాలానికి లక్ష్మమ్మగారు కొడుకు కండ్ల పడటంతోనే కండ్లనీళ్లు త్రిప్పుకుంటూ వాడిని దగ్గరకు తీసుకున్నారు. తరువాత తమ శుష్కహస్తాలను చాచి రాఘవి చేతిలో చిట్టి నందుకున్నారు.

రాఘవితో ఆమె గద్గదకంఠంలోనుండి ఒక్క మాట మాత్రం అనగలిగారు—'ఏమమ్మా' అని. అంతే తరువాత కళ్ళనీళ్లు త్రుక్కుకుంటూ నిలుచుండిపోయారు.

శారద వచ్చి పిన్నితో మాట్లాడకుండానే చిట్టిని మాత్రం పెద్ద దీర్ఘాలతో పలకరిస్తూ చేతుల్లోకి తీసుకొని 'ఆయ్' తీసుకపోయింది. జానకీ పార్వతులు అక్కడే నిలుచుని—ఒడ్డున పడిన చేప స్థితిలో కొట్టుకుంటున్న రాఘవివంకా పరిశుష్క శరీరయై శోకం మూర్తీభవించినట్టున్న తల్లివంకా విడిచి విడిచి చూస్తున్నారు.

తరువాత పద్మనాభంగారు వచ్చి "సంతోషించక ఏడుస్తా వేం? మంచి తెలివే" అంటూ మందలింపు నటించాక గాని లక్ష్మమ్మగారు నిగ్రహంకోసరం ప్రయత్నం చేయలేదు. అప్పుడు కన్నీళ్లు తుడుచుకొని రాఘవిని వెంటబెట్టుకొని పెరటి వరండాలోకి వెళ్లిపోయారు.

రాఘవి పుట్టిన ఇంటివారి క్షేమ సమాచారాదులు వినవినక రాఘవీ భాస్కరాలు అక్కడకు వచ్చిన నైనాలూ దలపతి జబ్బునుగురించీ కారణాలనుగురించీ ప్రస్తావించారు. రాఘవి వివరాలు చెపుతూ ఉంటే మధ్యలో లక్ష్మమ్మగారు మళ్లా కంటనీరు పెట్టుకుంటూ ఆరంభించారు. ఆమె శోకార్ద్ర కంఠంతో చెప్పసాగారు.

"అతను అప్పుడే చూచా వాచాగా చెప్పాడు. కాని నేను గ్రహించలేకపోయాను... గ్రహించి మాత్రం చేయగలిగింది ఏమున్నదిలే! ఆయన కెంత తోస్తే అంత. ఒకరు చెపితే వింటారా ఏమైనా..."

—అంటూ దర్వ ఒక వెల్లువ దుఃఖం రాగా అందు మునిగి తేలుతూ స్పష్టాస్పష్టపు పదాలతో అన్నారు—

"ఈ యింటి పెద్దలు చేసిన ఏ పుణ్యఫలమో మిగులబట్టి వాడికి భగవంతుడా బుద్ధి పుట్టించాడు. లేక వాళ్ల చిన్నాన్న దగ్గర కూడా వాడి కట్లాటి భయమే ఉంటే ఏనాడో ఒకనాడు చెప్పిపెట్టకుండా కళ్లు మూసేసేవాడు."

—అంటూ కంఠం పూడుకుపోగా క్షణమాగి నిగ్రహం చిక్కాక దీర్ఘ నిశ్వాసాలు విడుస్తూ అన్నారు—

"ఎందుకూ తల్లీ తండ్రీ—ఉన్నాం పేరుకి. వాడికి కష్టానికి కాగలిగామా. సుఖానికి కాగలిగామా! సుఖంలోనూ కష్టంలోనూ కూడా మీరే తల్లీ తండ్రీ అయ్యారు. అతను తండ్రై వాడి కష్టసుఖాలు కనుక్కుంటే నువ్వు తల్లివై వాడికి చాకిరీ చేశావు. పేరుకు మాత్రమే మేము తల్లీ తండ్రీ!" లక్ష్మమ్మగారు ఆగారు.

గంభీర హృదయురాలైన ఆ మాతృమూర్తి అమేయమైన తన కృతజ్ఞతను వ్యక్తీకరించిన ఆ పద్ధతి ఎంత సహజంగానూ నిరాడంబరంగానూ ఉన్నదంటే వక్రదృష్టికలవారలకది ఈర్ష్య అనిపించేటట్టుంది.

తరువాత ఆనాడూ—ఆనాడే కాదు ఆ వెనుక వారం పదిరోజుల వరకూ కూడా తామీ గడచిన నెల్లాళ్లూ పడ్డ తపనలూ వేదనలూ ఇబ్బందులూ ఒకరికొకరు వర్ణించుకోవడంతోనే సరిపోయింది.

18

జీవితం బహు విచిత్రమైనది. కొన్ని నాళ్లు సుఖం కొన్ని నాళ్లు కష్టం కొన్ని నాళ్ళు ఆనందం మరి కొన్ని నాళ్ళు దుఃఖం. మళ్లా అందులో పర్యవిపర్యాలు. అందులో ఎప్పుడు ఎందుకు ఏది వస్తుందో తెలియదు. తెలుస్తుందనుకుంటాంగాని నిజంగా తెలియదు.

రాఘవి వచ్చి అప్పటికి సరిగా పదిహేడు దినా లయ్యింది. ఈ పదిహేడురోజులలో ఆమె మూడుసార్లు ప్రయాణమయ్యింది మూడుసార్లు పద్మనాభంగారే ఆపేశారు. మాధ్యస్థం వహించిన లక్ష్మమ్మగారితో ఆయన అనేవారు.

మొదట "వచ్చి నాలుగురోజులైనా కాలేదు అప్పుడేనా?" అన్నారు. అట్టే నాలుగులు రెండు గడవగా రెండవసారి "వాడలిగాడేమో ఆ అలకతీరి వచ్చి తీసుక వెళ్ళనీ తొందరేల?" అన్నారు. మూడవసారి కూడా మళ్లా ప్రయాణం విషయం వచ్చేసరికి ఆయనా రాఘవినే ఎదుటికి రప్పించుకొని "ఏమమ్మా యిక్కడ నీకు మీ నాన్నగారి ఇంటిలోలా గడవటం లేదేమిటి? ఇంటికి ఇంటికి అంటావుట నీ ఇల్లెక్కడ ఉన్నదీ?" అంటూ ప్రశ్నించి ఊరుకున్నారు.

రాఘవికి చివరకు కోపం తెచ్చుకోవడానికైనా వీలులేక పోయేసరికి ఏడుపువచ్చి ఊరుకుంది. ఆమె ఎవ్వరూ చూడకుండా చూసి ఒకసారి ఏడ్చేసింది.

సరిగా ఆ మరునాడే భాస్కరం దగ్గరనుండి ఒక ఉత్తరం వచ్చింది. కాని ఆ పరీక్ష రాఘవ కుండ బరువు దించుకొని ఉండటం చేత బాగానే ఉన్నది. లేకపోతే ఆ ఉత్తరమట్లా వచ్చినందుకు ఇంత మంచి రాఘవ అకస్మాత్తుగా చెడ్డదై ఊరుకుండును. ఇప్పుడో మంచిది మరింత మంచిదయ్యింది.

ఉత్తరం వచ్చినది మధ్యాహ్నంవేళ. ఆసరికి తోడికోడళ్ళిద్దరూ పిల్లలూ వీధియింటి పెరటివరండాలో కూర్చుని ఉన్నారు. పద్మనాభంగారు ఉత్తరాన్ని తీసుకవచ్చి భార్యకు చూపుతూ "మీ మరిది ఉత్తరం వ్రాశాడు" అన్నారు ఏదో అభిప్రాయం ధ్వనించేటట్లు. ఈ వార్త ఇద్దరు ఆడవాళ్ళనూ, పిల్లల్లో ఇద్దరి పెద్ద వాళ్ళనూ వ్యగ్రులను చేసింది. అయితే ఇందులో నిజమైన వ్యగ్రత్వం ఎవరు చూపాలో వారిముఖానే అది తక్కువగా కానవస్తోంది.

లక్ష్మమ్మగారడిగారు.

"ఏమనీ ?"

"ఏమో నువ్వే చదువుకో" అంటూ ఆ ఉత్తరం అక్కడ పడవేసి వెళ్ళి నట్టింట వాల్చిఉన్న మంచంమీద కూర్చున్నారు. అక్కడనుండి వారికి ఒక్క లక్ష్మమ్మగారి ముఖమే అగపడుతుంది. తక్కినవారంతా గోడచాటున ఉన్నారు.

లక్ష్మమ్మగారు ఒక నిష్ఠురవాక్యంతో భర్తను నిందించి తరువాత రాఘవని చదవమన్నారు. పద్మనాభంగారి ముఖాన హాసరేఖ మెలిసింది. కాని చివరికా ఉత్తరాన్ని చలపతే చదివాడు. ఆద్యంతాలు విడిస్తే ఉత్తర మిట్లా ఉన్నది.

"స్కూల్లు తెరచి ఈసరికి అప్పుడే పదిహేను రోజులయ్యింది. వదిన చలపతి ఈ యేడాది పాసైనట్లు వ్రాసిన ఉత్తరం అందే ఉంటుంది. వాడి T. C. కూడా శ్రీకాకుళంనుంచి తెప్పించేశాను. మీరు వాడిని పంపడమే తరువాయి. ఇప్పటికే చాలా ఆలస్యమయింది. తక్షణం పంపవలెను..."

చలపతి ఆగిపోయాడు. లక్ష్మమ్మగారు "ఊఁ" అంటూ ఊఁ కొట్టారు. అయితే చిన్నప్పుడు విన్న సూరి నూతిలోపడ్డ కథలా ఎన్నిసార్లు ఊకొడితే మాత్రం ఉత్తరంలోకి క్రొత్తగా అక్షరాలెలా వస్తాయి. చలపతి అదే అన్నాడు.

"అంతే మరి లేదు"

కాని లక్ష్మమ్మగారు నమ్మలేదు. పైగా "తప్పు నీదవా! నువ్వు హాస్యాలాడ కూడదు" అంటూ మందలించ సాగారు. అయితే ఆ భ్రమ ఎంతోసేపు సాగలేదు. చలపతి కాగడా ఒట్టువేసి చెప్ప బోయేసరికి ఆమె నమ్మక తప్పిందికాదు. అంతట ఆమె కొంత కాలం ఆలోచించి "ఎట్లానైనా మీ అన్నదమ్ములకు దాక్షిణ్యం గాని న్యాయంగాని లేవు" అన్నారు కటువుగా. పద్మనాభంగారు ఊరుకోలేదు. కవ్వించి విడిచారు. ఆమె అన్నారు "కాదూ—ఆ అమ్మాయి మధ్య నేం చేస్తుంది? మీరేమో బలవంతంచేసి తీసుక వచ్చేశారు. ఎన్నిసార్లు పోతానన్నా వెళ్లనివ్వ రాయెను. యింక ఆయనగారు ఆలిమీదకోపం రోలుమీద చూపాడన్నట్లు మీ మీదకోపం చూపటం చేత కాక అనిపిమీద చూపటమేమిటి?"

పద్మనాభంగారు ఆమె అమాయకతకు నవ్వుకుంటూ మరి కాస్తసేపుకూడా ఆడించాక అన్నారు.

"నీకేం పిచ్చా! ఆ ఉత్తరం అట్లా వ్రాయటంలో అర్థం నీకు తెలియకపోతే మీ చెల్లెల్నడుగు చెపుతుంది." అంటూ కొంత ఆగి "వీడిలా విరబిగిసినందుకు తమాషాచేసి ఉంచేవాడిని. అయితే పరిస్థితులు అంగీకరించకుండా ఉన్నాయి. లేకపోతే వాడన్నట్టు చలపతిని ఒక్కడినే పంపితే వాడికియింకొకదక్కటి పాపమయ్యుండేది" అంటూ ముఖాన అటు అభిమానం యిటు కోపం అటు ఆలోచనా ఇటు తిరస్కారం ఇంకా అనేక భావాలూ సంకులంగా ప్రతిఫలిస్తుండగా అక్కడనుండి లేచివెళ్ళిపోయారు.

ఆమరునాడు ఉదయాన్నే ఒక రెండెద్దులబండిలో రాఘవ చిట్టి చలపతీ రైలుస్టేషనుకు ప్రయాణమయ్యారు. శకునాన్ని గమనించటానికై వీధివాకిట వచ్చి నిలచి, ఉన్న లక్ష్మమ్మగారు, దుర్గయ్యగారి చిన్న కోడలు మంచినీళ్ల బిందెతో ఎదురురావటం చూసి తృప్తిచెందిన ఆత్మతో లోనికి వెళ్ళిపోయారు.